

PRVO POROČILO O NAPREDKU PRI IZVAJANJU
EVROPSKEGA JAMSTVA ZA OTROKE V REPUBLIKI
SLOVENIJI V LETIH 2022 IN 2023

OKTOBER, 2024

KAZALO

1. SOCIALNO EKONOMSKI KONTEKST V SLOVENIJI V 2022 IN 2023.....	3
1.1 TEKOČE ALI NAČRTOVANE PRORAČUNSKÉ ALI ZAKONODAJNE REFORME ZA BOJ PROTI REVŠČINI IN SOCIALNI IZKLJUČENOSTI OTROK TER ZA PODORO OTROKOM V STISKI	3
1.2 SPLOŠNI NACIONALNI PRISTOP K BOJU PROTI REVŠČINI IN SOCIALNI IZKLJUČENOSTI OTROK	4
1.3 IZVAJANJE JAMSTVA ZA OTROKE 2022-2023	6
2. CILJNE SKUPINE	8
3. UVEDBA STORITEV	14
3.1 PREDŠOLSKA VZGOJA IN VARSTVO	14
3.2 IZOBRAŽEVANJE IN ŠOLSKE DEJAVNOSTI	16
3.3 ZDRAV OBROK VSAK ŠOLSKI DAN.....	20
3.4 ZDRAVSTVENO VARSTVO	22
3.5 ZDRAVA PREHRANA.....	26
3.6 USTREZNO STANOVANJE.....	28
4. INDIKATORJI, CILJI IN SPREMLJANJE.....	30
5. FINANCIRANJE	31
6. PRIDOBLJENE IZKUŠNJE IN NADALJNI RAZVOJ.....	32
7. ZAKLJUČKI	34
8. VIRI.....	35

1. SOCIALNO EKONOMSKI KONTEKST V SLOVENIJI V 2022 IN 2023

Leti 2022 in 2023 je z vidika življenjskega standarda prebivalcev Republike Slovenije zaznamovala predvsem inflacija in draženje hrane in energentov. Letna stopnja inflacije je bila v Sloveniji 2022 10,3 %, leta 2023 pa se je počasi umirjala in znašala 4,2 %. Draginja je najbolj prizadela prav dele populacije z najnižjimi dohodki. Poleg tega so avgusta 2023 Slovenijo zaznamovale še najobsežnejše poplave in plazovi v zgodovini samostojne države. Ti so bistveno poslabšali bivanjske in življenjske razmere ljudi na prizadetih območjih, hkrati pa zaradi obsega škode obnova predstavlja velik finančni oz. proračunski izziv za državo, kar bo vplivalo na makroekonomske okoliščine tudi v prihodnjih letih.

1.1 TEKOČE ALI NAČRTOVANE PRORAČUNSKE ALI ZAKONODAJNE REFORME ZA BOJ PROTI REVŠČINI IN SOCIALNI IZKLJUČENOSTI OTROK TER ZA PODORO OTROKOM V STISKI

Kot odgovor na ekonomske negotovosti v letih 2022 in 2023 je Vlada RS sprejela številne ukrepe, s katerimi je blažila njihove posledice za prebivalce in gospodarstvo. Vlada RS je tako v drugi polovici leta 2022, v času visokih cen energentov in visokih cen hrane ter drugih stroškov, sprejela več paketov pomoči, usmerjenih v pomoč najbolj ranljivim skupinam prebivalstva in gospodarstvu¹. Uvedla je regulacijo cen goriv in energentov, v Zakonu o začasnih ukrepih za odpravo posledic draginje za najbolj ranljive skupine prebivalstva je bilo z namenom zagotavljanja socialne varnosti najranjivejših skupin prebivalstva določeno izplačilo enkratnega energetskega dodatka (Vlada RS 2022b). Do enkratnega energetskega dodatka so bili upravičeni vsi, ki so kadarkoli v časovnem obdobju od avgusta 2022 do marca 2023 prejeli denarno socialno pomoč (v nadaljevanju DSP), varstveni dodatek (v nadaljevanju VD) ali so sodili med najšibkejše kategorije invalidov. Energetski dodatek je prejelo 74.552 prejemnikov, v skupni vrednosti slabih 20 milijonov evrov (Vlada RS 2023d).

Draginjski dodatek je bil namenjen družinam, ki so bile upravičene do otroškega dodatka (v nadaljevanju OD). Upravičene družine so tako poleg OD novembra in decembra 2022 ter januarja 2023 za vsakega otroka prejele tudi draginjski dodatek, ki je bil za vsakega otroka v družini enak višini OD za prvega otroka. Do draginjskega dodatka so bile upravičene tudi rejniške družine za otroke, stare do 18 let (Vlada RS 2022e). Izplačilo je bilo avtomatsko, ob izplačnem OD. Draginjski dodatek je bil izplačan 327.050 otrokom v skupni višini

¹ Zaradi motenj na trgu z naftnimi derivati in velikih nihanj cen je Vlada RS v sredini marca 2022 uvedla ponovno regulacijo cen energentov. Vlada RS je v drugi polovici leta 2022 sprejela več paketov pomoči, usmerjenih v pomoč najbolj ranljivim skupinam prebivalstva (gospodinjstvom z nizkimi dohodki) ter ukrepe za blažitev posledic v gospodarstvu (UMAR 2022b). Konec avgusta 2022 je bil sprejet Zakon o začasnih ukrepih za odpravo posledic draginje za najbolj ranljive skupine prebivalstva (ZZUOPD), konec septembra 2022 pa Zakon o začasnih ukrepih za omilitev posledic draginje za upravičence do otroškega dodatka (ZZUODOD). Oktobra 2022 je bil sprejet še Zakon o interventnih ukrepih v vzgoji in izobraževanju (ZIUVI) in decembra 2022 Zakon o pomoči gospodarstvu za omilitev posledic energetske krize (ZPGOPEK) (UMAR 2023b: 15).

56.478.965,23 evra (MDDSZ 2023). Za obdobje od 1. 9. 2022 do 31. 8. 2023, torej v šolskem letu 2022/2023, se cena malice za učence in dijake kljub inflaciji ni zvišala in je ostala na višini, določeni za šolsko leto 2021/2022. Cenovno omejena je tudi oskrbnina za bivanje v dijaških in študentskih domovih. V gospodarstvu sta bila s ciljem ohranjanja delovnih mest sprejeta dva začasna ukrepa, delno povračilo nadomestila plače zaradi skrajšanja delovnega časa in delno povračilo nadomestila plače delavcem na začasnem čakanju na delo.

V 2022 in 2023 pa je veljal tudi še ukrep, sprejet za lajšanje položaja mladih staršev v času epidemije Covid-19, v skladu s katerim so starši otrok, rojenih od 1. januarja 2020 do 30. junija 2023 s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, prejeli enkratni solidarnostni dodatek za novorojence v višini 500 EUR. Za kritje izrednih stroškov, nastalih zaradi poplav v avgustu 2023, se je za leto 2023 dvignil znesek izredne denarne socialne pomoči (v nadaljevanju IDSP) do največ 7-kratnega zneska cenzusa (= minimalnega dohodka). Upravičenci so bili vse žrtve poplav in plazov iz avgusta 2023, s prijavljenim stalnim prebivališčem in dejanskim bivanjem v RS, ne glede na dohodek ali premoženje. Oškodovani v poplavah so bili upravičeni do brezplačnega vrtca in šolske prehrane v obdobju od 4. avgusta 2023 do konca leta 2023, vsa poplavljenega gospodinjstva pa so imela do konca leta 2023 zagotovljeno električno energijo po ceni en evro na megavatno uro, s čimer naj bi se mesečni račun povprečnega slovenskega odjemalca znižal za slabih 60 odstotkov² (IRRSV 2024).

1.2 SPLOŠNI NACIONALNI PRISTOP K BOJU PROTI REVŠČINI IN SOCIALNI IZKLJUČENOSTI OTROK

Slovenija je po deležu otrok, ki tvegajo revščino in socialno izključenost že več let prva oz. najboljša med vsemi državami članicami EU ter druga med 39 bogatimi državami EU in OECD, ki je v zadnjem desetletju naredila največji napredek pri zmanjševanju števila otrok, ki živijo pod pragom revščine. Po podatkih UNICEF se je v 10 letih revščina otrok v Sloveniji zmanjšala za 33 %.

Delež prebivalstva, ki mora zaradi revščine vsaj enkrat mesečno izpustiti obrok, je 2,1 %, kar je najmanj med državami OECD. Trenutno imamo tudi na področju materialne revščine v EU najnižji delež otrok, ki živijo v pomanjkanju treh ali več od 17 ključnih izdelkov. Vseeno pa podatki za leto 2023 kažejo, da je 9000 otrok živel v materialni in socialni prikrajšanosti

² Vlada RS se je po obsežnih poplavah v Sloveniji v začetku avgusta 2023 odzvala s spremembami Zakona o odpravi posledic naravnih nesreč in z Zakonom o interventnih ukrepih za odpravo posledic poplav in zemeljskih plazov iz avgusta 2023, s katerimi je sprejela ukrepe za pomoč ljudem in gospodarstvu (Vlada RS 2023c, Vlada RS 2023f).

(SURS)³.

Napredek pri zniževanju revščine otrok je rezultat ciljno usmerjenih ukrepov. V Sloveniji so za velik del napredka zaslužni socialni transferji, ki krepijo socialno varnost družin z otroki, staršem pa se pomaga na različne načine. Vsakega novorojenčka pričaka denarna pomoč, namenjena nakupu opreme, starševski dodatek je namenjen materam ali očetom, ki niso zavarovani za starševsko varstvo, z otroškim dodatkom zagotavljamo dopolnilni prejemek za preživljanje, vzgojo in izobraževanje otroka. Starši otrok, ki potrebujejo posebno nego in varstvo, prejmejo še poseben dodatek in so nekateri upravičeni do delnega plačila za izgubljeni dohodek ter do dodatnih olajšav, pomembna je tudi subvencija vrtcev ter brezplačni vrtec za drugega otroka, subvencija šolskih malic ipd. Različne dodatke in olajšave namenimo tudi velikim družinam, to so tiste z najmanj tremi otroki.

Stopnja tveganja revščine pred socialnimi transferji

	2019	2020	2021	2022	2023
Stopnja tveganja revščine (% oseb)	23,3	24,7	24,6	19,9	20,4
Število otrok pod pragom tveganja revščine	90000	96000	96000	79000	81000

Vir: SURS, EU Silc

Staršem oziroma družinam, ki si sami materialne varnosti ne morejo zagotoviti zaradi okoliščin, na katere ne morejo vplivati, se socialna varnost ter kritje stroškov hrane in osnovnih živil zagotavlja v okviru socialnovarstvenih prejemkov, tj. z denarno socialno pomočjo (in njeno posebno obliko, izredno denarno socialno pomočjo) ter varstvenim dodatkom. Družinam država pomaga tudi z različnimi oblikami subvencij ter znižanih plačil, ki jih lahko uveljavljajo pri krajevnem centru za socialno delo.

Zneski socialnih transferjev in meje dohodkovnih razredov se redno usklajujejo z rastjo življenjskih stroškov. Leta 2022 so se z inflacijo uskladili za 4,9 %, v letu 2023 pa za 10,3 %, s čimer so se vsi zneski pravic in meje za upravičenost do pravic iz javnih sredstev realno povišali. V obdobju od leta 2020 do leta 2022, ki ga je najprej zaznamovala pandemija Covid-19, v letu 2022 pa še visoka inflacija in druginja, se položaj gospodinjstev z vzdrževanimi otroki v Sloveniji ni poslabšal, ampak se je celo nekoliko izboljšal. Po evropski metodologiji

³ SILC: MATERIALNO IN SOCIALNO PRIKRAJŠANE so OSEBE, ki si zaradi omejenih finančnih virov gospodinjstva in ne lastne izbire oz. navad ne morejo privoščiti vsaj 5 od naslednjih 13 elementov prikrajšanosti: 1) rednega plačila hipoteke ali najemnine, rednih stanovanjskih stroškov, odplačevanja kreditov; 2) primerno ogrevanega stanovanja; 3) poravnave nepričakovanih izdatkov; 4) mesnega ali enakovrednega vegetarijanskega obroka vsaj vsak drugi dan; 5) enotedenskih letnih počitnic za vse člane gospodinjstva; 6) osebnega avtomobila; 7) zamenjave obrabljenega ali poškodovanega pohištva; 8) zamenjave ponošenih oblačil z novimi; 9) vsaj dveh parov primernih čevljev za različne vremenske pogoje; 10) druženja s prijatelji/družino/sorodniki ob pijači/obroku vsaj enkrat na mesec; 11) rednega udeleževanja plačljivih prostočasnih aktivnosti; 12) vsakotedenske porabe manjšega zneska denarja zase; 13) dostopa do interneta od doma.

ESSPROS⁴ so izdatki za socialno zaščito za področje družina in otroci v 2022 obsegali 1.139 milijonov EUR oz. 8,1 % v deležu BDP. V primerjavi s povprečjem držav EU je vpliv celotnega sistema socialnih prejemkov (tako iz naslova zavarovanja za različna tveganja kot socialnih pomoči na različnih področjih socialne zaščite) na zmanjševanje tveganja revščine (ob neupoštevanju pokojnin) v Sloveniji relativno visok. Socialni transferji pa so po starostnih skupinah najbolj učinkoviti pri zmanjševanju tveganja revščine otrok (0–17 let) (Umar 2024, IRRSV 2024).

Splošni nacionalni pristop k boju proti revščini in socialni izključenosti, v povezavi z Akcijskim načrtom evropskega stebra socialnih pravic za zmanjšanje števila ljudi, ki jim grozi revščina ali socialna izključenost v EU, je zajet v Resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2021-2030. Gre za strateški dokument, usmerjen v izboljšanje kakovosti življenja posameznikov in družin ter krepitev socialne kohezije, medsebojne solidarnosti in socialne vključenosti vseh skupin prebivalstva. V njem je postavljen cilj, da bo Slovenija do 2030 zmanjšala število otrok, ki jim grozi revščina in socialna izključenost za 3.000. Poleg Akcijskega načrta za jamstvo za otroke 2022-2030 socialno vključenost otrok in cilje evropskega stebra socialnih pravic dopolnjujeta še Resolucija o družinski politiki 2018–2028 in Program za otroke 2020-2025.

1.3 IZVAJANJE JAMSTVA ZA OTROKE 2022-2023

Za vodenje priprave nacionalnega akcijskega načrta je bil na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, na Direktoratu za družino, imenovan nacionalni koordinator za jamstvo za otroke. Za vodenje priprave akcijskega načrta je bila ustanovljena tudi medresorska delovna skupina, v kateri sodelujejo predstavniki Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Ministrstva za zdravje, Ministrstva za vzgojo in izobraževanje, Ministrstva za solidarno prihodnost ter Nacionalni inštitut za javno zdravje. V procesu priprave finančnih virov za zastavljene ukrepe se je v pripravo akcijskega načrta vključilo tudi Ministrstvo za finance. Medresorska delovna skupina se je v obdobju priprave akcijskega načrta večkrat sestala v 2022, v letu 2023 in 2024 pa so sestanki z namenom izmenjave aktualnih informacij glede posameznih ukrepov potekali prek spleta in večinoma individualno s posameznimi člani.

Ob pisanju Poročila o izvajanju jamstva za otroke v RS v 2022-2023 se je s svojimi ukrepi za ranljive skupine otrok na področju digitalne vključenosti v pripravo dokumenta vključilo tudi Ministrstvo za digitalno preobrazbo, ki je v 2023 med drugim v sklopu Mehanizma za zagotavljanje dostopa do računalniške opreme pripravilo ukrep, ki se v času priprave poročila že izvaja in bo tekom leta 2024 13.000 socialno najšibkejšim otrokom omogočil brezplačen

⁴ European system of integrated social protection statistics

dostop do računalniške opreme v domačem okolju.

Poleg medresorske delovne skupine je bila v 2022 ustanovljena tudi posvetovalna skupina, v kateri sodelujejo predstavniki nevladnih organizacij s področja otrokovih pravic: Družinska pobuda, Slovenska fundacija UNICEF, Mreža za otrokove pravice⁵ ter Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. Osnovni namen posvetovalne skupine je podajanje predlogov in komentarjev predlaganih ukrepov medresorske delovne skupine, z Inštitutom Republike Slovenije za socialno varstvo smo tesno sodelovali tudi pri pripravi kazalnikov za ukrepe akcijskega načrta in snovanju nadaljnjih aktivnosti v sklopu akcijskega načrta, povezanimi s participacijo otrok pri spremljanju in evalvaciji ukrepov. Preostali del skupine je bil dejavneje vključen v začetne aktivnosti priprave akcijskega načrta, v spremljanje izvajanja ukrepov in njihove nadgradnje pa bo bolj intenzivno vključen v prihodnje, ko bodo zaživel tudi vsi na novo vzpostavljeni ukrepi, sofinancirani iz evropskih virov financiranja, ki predstavljajo večje sistemske novosti v dostopnosti storitev za ranljive skupine otrok v Sloveniji.

Eden od namenov ustanovitve posvetovalne skupine je bilo tudi sodelovanje otrok pri pripravi akcijskega načrta. Tako je bilo marca 2022 v soorganizaciji Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Inštituta Republike Slovenije za socialno varstvo, Zveze prijateljev mladine Slovenije, Pravno-informacijskega centra nevladnih organizacij in Slovenske fundacije UNICEF izvedeno posvetovanje s 37 otroki iz cele Slovenije, starimi med 12 in 15 let, ki so s svojimi predlogi sodelovali pri pripravi osnutka akcijskega načrta jamstva za otroke.

Še bolj dejavno bodo preko metod aktivne participacije kot neformalni svetovalni oz. usmerjevalni odbor jamstva za otroke vključeni tudi v prihodnje. V projektnem partnerstvu načrtujeta Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo in Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti v letih od 2025 do 2029 izvedbo 25-ih regijskih posvetov po Sloveniji, na katerih bodo otroci in mladostniki kot neposredni uporabniki storitev s svojimi mnenji najboljši pokazatelj uspešnosti zastavljenih ukrepov akcijskega načrta. Glede na to, da je akcijski načrt dokument, ki naj bi se do 2030 nenehno nadgrajeval, bomo preko sodelovanja z otroki lažje prepoznavali njihove potrebe, pričakovane rezultate, praktične vidike, morebitne izzive in pasti pri načrtovanju in izvajanju (novih) ukrepov, namenjenih otrokom, zato bodo zelo pomemben člen tudi pri evalvaciji dokumenta v prihodnjih fazah izvajanja jamstva za otroke.

Akcijski načrt Republike Slovenije za jamstvo za otroke je bil na vladi sprejet 20. 4. 2023, kmalu za tem pa je bil skupaj z angleškim prevodom objavljen tudi na spletni strani Evropske

⁵ Mreža za otrokove pravice je mreža 40 nevladnih organizacij v Republiki Sloveniji, ki delujejo na področju varstva otrokovih pravic.

komisije med akcijskimi načrti ostalih držav članic EU. Med medresorskim usklajevanjem smo se odločili, da bo imel dokument večjo izvedbeno težo, če bi bili ukrepi povsod, kjer je to mogoče, podprti tudi s finančnimi viri in proračunskimi postavkami. To je končni sprejem dokumenta nekoliko zavleklo, saj smo pred formalnim sprejetjem dokumenta morali počakati še na sprejem Proračuna Republike Slovenije za leto 2023 ter predloga državnega proračuna za leto 2024. Četudi se večji del od 62 zastavljenih ukrepov že izvaja, nekaj ukrepov tudi v letu 2024 še ni finančno ovrednotenih. Zanje se predvideva, da se bodo začeli izvajati v kasnejših obdobjih izvajanja Akcijskega načrta, saj se načrt sredstev ter proračunske postavke še usklajujejo v okviru Izvedbenega načrta Programa EKP 2021-27 in drugih mehanizmov evropskih virov financiranja.

2. CILJNE SKUPINE

V letu 2021 je bilo po podatkih Eurostat 11 % oz. 43 tisoč otrok v Sloveniji izpostavljenih tveganju socialne izključenosti. Največ, 40 tisoč otrok, je bilo izpostavljenih tveganju revščine, od tega je bilo 33 tisoč otrok izpostavljenih izključno tveganju revščine. Še posebej skrb vzbujajoče je, da je bilo tisoč otrok tveganju socialne izključenosti izpostavljenih po vseh treh podkazalnikih tveganja socialne izključenosti, torej tveganju revščine, življenju v gospodinjstvih z nizko delovno intenzivnostjo in materialni prikrajšanosti. Leta 2022 je bilo tveganju socialne izključenosti izpostavljenih 10,3 % oz. 41.000 otrok, v 2023 pa je ta delež nekoliko narasel, a je med vsemi državami članicami EU z 10,7 % še vedno najnižji (povprečje na ravni EU je 24,8 %). Otrok, ki živijo pod pragom tveganja revščine (AROP) je bilo v Sloveniji v letu 2022 9,3 %. Otrok, ki živijo v hudi materialni in socialni prikrajšanosti, je 1,8 %. 2,4 % vseh otrok pa je živelo v gospodinjstvu z zelo nizko delovno intenzivnostjo. Skrb vzbujajoče je, da ima 26,6 % otrok, ki živijo pod pragom tveganja revščine migrantsko ozadje, 12,6 % pa ima vsaj enega od staršev invalida. V enostarševskem gospodinjstvu jih živi 15,9 %, 8,3 % pa jih živi na podeželju (Eurostat 2024, SURS 2024).

Značilno za Slovenijo je, da je stopnja tveganja socialne izključenosti pri otrocih praviloma nižja kot v splošni populaciji, in to za dobre tri odstotne točke. Glede na 2020 se je stopnja tveganja socialne izključenosti otrok v letu 2023 znižala za 1,4 odstotne točke. Slovenija je tudi druga med 39 bogatimi državami EU in OECD, ki je, glede na podatke UNICEF raziskovalnega centra Innocenti, v zadnjem obdobju naredila največji napredek pri zmanjševanju števila otrok, ki živijo pod pragom revščine. Trenutno imamo tudi na področju materialne revščine v EU najnižji delež otrok do 18 let, ki živijo v pomanjkanju ključnih dobrin.

Akcijski načrt za jamstvo za otroke 2022-2030 vključuje tudi druge podporne ukrepe, ki zagotavljajo pomoč in krepijo sistem socialne zaščite celotne družine, ne le pomoči potrebnemu otroku znotraj družine. Otrok je namreč del družine in deli usodo ostalih

družinskih članov. Ker pa je ekonomsko odvisen, nanjo praviloma ne more vplivati. Za zagotavljanje dostojnega življenja in socialne vključenosti ima Republika Slovenija vzpostavljene različne mehanizme in ukrepe. Iz razpoložljivih podatkov izhaja, da so bistveno bolj ogroženi otroci, ki živijo v delovno neintenzivnih gospodinjstvih, zato so ukrepi za zagotavljanje socialne vključenosti in aktivno vključevanje na trg dela predvideni tudi v novi finančni perspektivi do leta 2030. S tem namenom smo v sklopu različnih resorjev predvsem v sklopu evropske kohezijske politike v 2022 in 2023 pripravili številne razvojne ukrepe, ki se bodo izvajali vse do leta 2029, med katerimi posebej izpostavljam večnamenske romske centre, večgeneracijske centre, programe socialne aktivacije za podporo najbolj ranljivim ciljnim skupinam, med katerimi bo posebna pozornost namenjena ženskam iz drugih kulturnih okolij ter romskim ženskam, programe socialnega vključevanja z dodatno in ciljano podporo uporabnikom s kompleksnimi psihosocialnimi težavami ter posodobitev sistema socialnega varstva za delo z najbolj prikrajšanimi osebami, z namenom večje dostopnosti storitev ranljivim otrokom in mladostnikom pa posodabljam tudi mrežo socialnovarstvenih programov.

Otroci iz etničnih manjšin, zlasti romski otroci

Na področju večje dostopnosti storitev za romske otroke je Vlada RS v obdobju 2022-2023 zastavila številne ukrepe, saj zaznavamo več perečih izzivov pri socialnem vključevanju Romov. Poleg ukrepov, ki jih podrobneje opisujemo v poglavju Dostopnosti storitev, se je v 2023 vzpostavila tudi posebna medresorska Vladna delovna skupina za Rome, ki problematiko socialne izključenosti Romov obravnava z več vidikov. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je na podlagi na novo izdelane celostne medresorske analize urejanja položaja romske skupnosti izdalo Podrobni področni program za uresničevanje ukrepov Nacionalnega programa za Rome 2021-2030, kjer je poleg številnih dodatnih ukrepov za odrasle na področju zaposlovanja in vključevanja na trg dela, ukrepov socialnega varstva in socialnega vključevanja, posebno pozornost usmerila tudi na področje družine, s ciljem večje zaščite otrok, žensk in mladostnikov. Tu smo kot ključno težavo romskih otrok prepoznali neobiskovanje vrtca in osnovne šole ter s tem povezane socialne integracije.

Za socialno vključevanje romskih otrok in podporo romskim družinam smo v 2023 pripravili podlage za 30 novih zaposlitev za delo z Romi v 2024, ponovno vzpostavitev in okrepitev mreže večnamenskih romskih centrov in ponovno vzpostavitev mreže večgeneracijskih centrov. Za večjo socialno vključenost in premagovanje materialne prikrajšanosti socialno ranljivih otrok se je v preteklem obdobju 2022-2023 izvajal tudi obsežen Operativni program za hrano in/ali osnovno materialno pomoč najbolj ogroženim, kjer smo tudi romskim družinam razdelili za več milijonov evrov pomoči.

Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje je pripravilo nov program večnamenskih romskih centrov kot inovativno učno okolje, ki so usmerjeni v večanje socialnega in kulturnega kapitala romskih otrok in njihovih družin - ti programi so namenjeni v krepitev kompetenc in znanj romskih otrok prek izboljšanja njihove vključenosti in uspešnosti v vzgojno izobraževalnem sistemu in v družbi. Na področju predšolske vzgoje je pripravilo ukrepe, ki s ciljno usmerjeno dodatno pomočjo spodbujajo večjo vključenost romskih malčkov v vrtce, in sicer dodatne romske pomočnike v vrtcih v oddelkih z romskimi otroki, spodbujanje vključevanja romskih otrok in otrok iz drugih ranljivih skupin v predšolsko vzgojo vsaj dve leti pred začetkom osnovne šole ter brezplačno oz. znižano plačilo vrtca za ranljive skupine za lažji dostop do predšolske vzgoje.

Na področju osnovnošolskega izobraževanja je Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje za spodbujanje redne vključenosti romskih otrok v osnovno šolo okrepilo prizadevanja pri zaposlovanju romskih pomočnikov v osnovnih šolah, nižanje normativov za dodatno delovno mesto strokovnega delavca v oddelkih z romskimi otroki, nižji normativ za oblikovanje oddelkov z romskimi učenci ter nudenje dodatne strokovne pomoči za učence ROME ter krepitev kompetenc strokovnih delavcev za delo v večkulturnem okolju, izvajal pa se je tudi ukrep plačila prevoza do šole za otroke iz deprivilegiranih okolij oziroma v specifičnih situacijah.

Mladoletniki brez spremstva

V Republiko Slovenijo je pred letom 2015 vstopalo relativno majhno število mladoletnikov brez spremstva, zato je bilo zanje poskrbljeno individualno. Ob množičnem prihodu pa se je pokazala potreba po sistemski ureditvi področja, zato je bil pripravljen in večkrat podaljšan pilotni projekt namestitve in oskrbe mladoletnikov brez spremstva. Na osnovi rezultatov in izkušenj pilotnega projekta je Vlada Republike Slovenije oktobra 2023 sprejela Uredbo o načinu zagotavljanja ustrezne nastanitve, oskrbe in obravnave mladoletnikov brez spremstva. Uredba je prvi krovni dokument v Republikli Sloveniji, ki pokriva nastanitev vseh otrok brez spremstva, torej ne glede na status, kar pomeni z vidika varovanja otrokovih pravic velik napredek.

Gre za nastanitev s 24-urno oskrbo, psihosocialno pomočjo ter dostopom do vzgoje in izobraževanja v dveh oblikah. Sprejemni center je namenjen prvi nastanitvi otroka. Pred nastanitvijo na oddelek se opravi preventivni zdravstveni pregled v skladu s predpisi, ki urejajo mednarodno zaščito. Nastanitev v sprejemnem centru za mladoletnike traja praviloma do tri mesece. Sprejemni center je organiziran v različne oddelke glede na starost, spol in morebitno ranljivost. Nastanitvene enote za mladoletnike so namenjene dolgoročni nastanitvi otrok. Kapaciteta posamezne nastanitvene enote je do deset mladoletnikov.

Nastanitvena enota je organizirana v različne oddelke glede na starost, spol in morebitno ranljivost.

Otroci, ki imajo težave z duševnim zdravjem in/ali duševnimi motnjami

Pomembni varovalni dejavniki, ki lahko varujejo pred duševno motnjo, so ekonomska in socialna varnost, podporna socialna mreža, varno družinsko okolje, dobro telesno zdravje ter sposobnost učinkovite uporabe socialnih veščin in učinkovitih strategij pri soočanju s težavami. Ena od naših prednostnih nalog v nacionalnem akcijskem načrtu je zagotavljanje preventivnih storitev, zgodnjega diagnosticiranja in celostne obravnave otrok in mladostnikov ter njihovih družin v njihovem lokalnem okolju, pri čemer smo v obdobju 2022 – 2023 v okviru mreže služb za duševno zdravje otrok in mladostnikov še pospešili proces ustanavljanja centrov za duševno zdravje otrok in mladostnikov na primarni zdravstveni ravni. V Sloveniji je vzpostavljena mreža služb t.j. mreža Centrov za duševno zdravje otrok in mladostnikov pri zdravstvenih domovih po Sloveniji. Ti centri igrajo ključno vlogo pri zagotavljanju pomoči in podpore mladim v stiski, čim bližje njihovem domačem okolju in nudijo multidisciplinarno obravnavo duševnih težav. Center sodeluje tudi z drugimi službami in organizacijami v lokalni skupnosti, ki prav tako lahko nudijo pomoč in podporo. V Sloveniji je vzpostavljenih 22 Centrov za duševno zdravje otrok in mladostnikov. Za vstop v obravnavo ni potrebna napotnica.

Izvaja se projekt »Razvoja programov duševnega zdravja za otroke, mladostnike in mlajše odrasle« iz Načrta za okrepanje in odpornost (2023-2026) s ciljem nacionalno razširiti programe promocije zdravja in preventive duševnih motenj ter destigmatizacije pri otrocih in mladostnikih na področjih: krepitev starševskih veščin, premagovanje anksioznosti, preventiva samomorilnega vedenja in zgodnja prepoznavna težav v duševnem zdravju, preventivno delo z mladostniki, preprečevanje in obravnavo nekemičnih zasvojenosti.

Odločili smo se tudi za financiranje dodatnih zmogljivosti za diagnosticiranje in nujno zdravljenje, ki so financirane iz sredstev obveznega zdravstvenega zavarovanja v okviru primarne zdravstvene dejavnosti pri zdravstvenih domovih v vseh slovenskih regijah ter v okviru bolnišnične dejavnosti.

Za odpravo pomanjkanja strokovnega osebja smo odobrili nove specializacije za otroško in mladostniško psihiatrijo ter klinično psihologijo. Okrepili smo delovanje medresorske delovne skupine za duševno zdravje, ki si prizadeva za usklajena prizadevanja na področju duševnega zdravja znotraj več resorjev in se redno sestaja mesečno ali celo pogosteje. Preko javnih razpisov za sofinanciranje programov varovanja in krepitev zdravja pa Ministrstvo za zdravje in Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti redno sofinancirata programe, ki obsegajo programe primarne preventive duševnega zdravja

otrok, mladostnikov, mladih in ranljivih skupin in dopolnjujejo storitve, ki jih zagotavljamo v sistemu zdravstvenega varstva.

Otroci s posebnimi potrebami

V letu 2023 so razvojni oddelki v slovenskih vrtcih in šolah igrali ključno vlogo pri zagotavljanju izobraževalnih potreb za otroke s posebnimi potrebami. Razvojni oddelki za otroke s posebnimi potrebami v vrtcih so namenjeni otrokom z različnimi vrstami posebnih potreb, vključno z motnjami v duševnem razvoju, avtizmom, čustvenimi in vedenjskimi težavami, ter drugimi motnjami, ki zahtevajo prilagojen pristop k vzgoji in izobraževanju. V teh oddelkih se izvaja prilagojen program, ki omogoča bolj individualizirano obravnavo in podporo.

Po podatkih, zbranih v začetku leta 2023, je bilo v vrtcih vključenih približno 5 % otrok s posebnimi potrebami. Ti otroci so bili deležni različnih oblik podpore, od prilagojenih učnih programov do dodatne strokovne pomoči. Po podatkih Statističnega urada RS je bilo v šolskem letu 2022/2023 v celotni populaciji šoloobveznih otrok 9 % otrok s posebnimi potrebami.

V preteklih dveh letih so bile izvedene tudi pomembne izboljšave in nadgradnje sistema za zagotovitev ustrezne podpore in izobraževalno okolja za te otroke, ki jih je strokovno izvajal in nadzoroval Zavod Republike Slovenije za šolstvo, in sicer:

- Posodobitev normativov in standardov: V letu 2023 so bili posodobljeni normativi in standardi za izvajanje pomoči otrokom s posebnimi potrebami. To vključuje določitev največjega števila otrok v oddelkih in specialna znanja, ki jih morajo imeti vzgojitelji za zgodnjo obravnavo
- Svetovanje in podpora staršem: Strokovni centri so staršem, vrtcem in šolam nudili svetovanje in pomoč prek mobilnih timov. Ta podpora je vključevala tudi pripravo protokolov za sodelovanje med različnimi institucijami.
- Evropski projekti in financiranje: V okviru sredstev Evropske kohezijske politike za obdobje 2021-2027 so bila pridobljena finančna sredstva za uresničevanje ukrepov, usmerjenih v zagotavljanje pravic in spoštovanje dostojanstva oseb z invalidnostjo. To vključuje razvoj prilagojenih gradiv in pripomočkov za vzgojno-izobraževalni proces.

Ključne dejavnosti in cilji

- Prilagojeni programi: V letu 2023 je bil poseben poudarek na izvajanju prilagojenih programov za otroke z avtističnimi motnjami v različnih zavodih in šolah. Cilj teh programov je bil ugotoviti, ali se vzgojno-izobraževalni proces izvaja skladno s predpisanimi standardi.

- Individualizirani načrti pomoči: Multidisciplinarni timi so pripravili individualne načrte pomoči za družine, katerih otroci so vključeni v razvojne oddelke. Ti načrti vključujejo specifične prilagoditve in podporo, ki jo otrok potrebuje za optimalen razvoj
- Senzibilizacija in usposabljanje strokovnih delavcev: Vzgojitelji in drugi strokovni delavci so bili deležni usposabljanj in delavnic za delo z otroki s posebnimi potrebami. Usposabljanja so zajemala teme, kot so komunikacijske strategije, prilagoditve učnega okolja ter uporaba posebnih didaktičnih pripomočkov.
- Spremljanje in evalvacija: ZRSŠ je izvajal redno spremljanje in evalvacijo programov, da bi zagotovil njihovo učinkovitost. Spremljanje je vključevalo opazovanje učiteljev in učencev, analizo individualiziranih programov ter zbiranje povratnih informacij od staršev in učiteljev.

Otroci z motnjami v duševnem in telesnem razvoju oziroma drugimi oviranostmi v družinskem okolju

Ena od ranljivih skupin, ki tvegajo socialno izključenost iz okolja, v katerem živijo, so v Sloveniji otroci z motnjami v duševnem in telesnem razvoju oziroma drugimi oviranostmi, ki niso v 24-urni oskrbi za otroke (ki je v celoti financirana iz državnega proračuna). Ti otroci prebivajo doma s svojimi družinami. Obstoječe oblike storitve z vidika organizacije, dostopnosti in razpoložljivih zmogljivosti ter finančnih virov ne zadoščajo za zadovoljitev vseh potreb, s katerimi se družine soočajo. Zlasti gre za hude psihične stiske in fizično izčrpanost staršev. Doslej zaznane potrebe teh družin so predvsem storitve s področja varstva, spremstva, vzgoje in oskrbe otroka, pomoči pri gospodinjskih opravilih kot tudi podpori pri izven šolskih in prostočasnih dejavnostih, mobilni strokovni pomoči oziroma drugih opravil, potrebnih za čim bolj kakovostno življenje otrok in družin v ciljni skupini. Na to težavo starši dlje časa opozarjajo, nikoli pa ni bila ustrezno naslovljena.

Ministrstvo za solidarno prihodnost je zato leta 2023 začelo pripravljati pilotni projekt, ki se je začel izvajati septembra 2024 in bo trajal do 31. 8. 2025. V času trajanja projekta bodo centri za usposabljanje, delo in varstvo (CUDV) poskusno izvajali podporo družini na domu v obliki dolgotrajne in kontinuirane občasne pomoči pri oskrbi na domu družinam otrok z motnjami v duševnem razvoju in drugimi oviranostmi. S tem bodo razbremenjeni starši, da bodo zmogli poskrbeti zase in tudi za sorojence, ki pogosto ostanejo v ozadju. Za vsako vključeno družino je predvidena sklenitev dogovora o obsegu in pogojih obravnave otroka in družine, izdelava individualiziranega načrta dela z otrokom in družino ter neposredno izvajanje oblike storitve na terenu.

Otroci v tveganih življenjskih situacijah

Pri otrocih, ki so zaradi neustreznih razmer umaknjeni iz svojih družin, se soočamo s težavami pri nameščanju otrok v krizne centre ter v rejniške družine. V praksi je zaznati, da so namestitve v krizne centre za otroke in mlade, ki so sicer predvidene izključno kot

kratkotrajne, predolge. Zaznavamo pomanjkanje kapacitet ter pomanjkanje kadra. Ravno tako se kažejo težave pri nameščanju otrok v rejništvo, občasno se namreč pojavljajo težave pri iskanju ustrezne rejniške družine. Težave se odražajo tudi pri namestitvah v prepolne zavode oziroma strokovne centre, kamor se nameščajo otroci, ki morda tja ne sodijo oziroma jim obstoječi strokovni kader v teh institucijah zaradi mnogovrstnih težav ni kos.

V ta namen smo v letu 2023 naročili raziskavo, ki bo zaključena do konca 2024 z naslovom Otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami, ki bo podrobneje osvetlila problematiko nameščanja otrok v različne institucije in nam pomagala poiskati sistemske rešitve teh težav.

Na področju rejniške dejavnosti se od leta 2022 sestaja širša delovna skupina s ciljem nadgradnje in izboljšave obstoječe ureditve rejništva ter priprave predloga sistemskih sprememb na področju izvajanja rejniške dejavnosti v Sloveniji.

V organizaciji Fakultete za socialno delo in Rejniškega društva Slovenije so bili v letu 2022 in 2023 izvedeni trije celodnevni posveti na teme: Rejništvo v Sloveniji (marec 2022), Vloga rejnic in rejnikov ter otrok v sodnem postopku (december 2022) in Otrokova pravica do varnih in dobrih izkušenj v rejništvu (november 2023).

Konec decembra 2023 je v rejniških družinah živelo 759 otrok in mladostnikov, vseh rejnic in rejnikov je bilo 544.

3. UVEDBA STORITEV

3.1 PREDŠOLSKA VZGOJA IN VARSTVO

Predšolska vzgoja in varstvo je v Sloveniji organizirana v javnih in zasebnih vrtcih, kar staršem omogoča svobodno izbiro vzgojno-izobraževalnih programov v skladu z njihovimi osebnimi nazori. Namenjena je otrokom od enajstega meseca starosti do obveznega vstopa v osnovno šolo. Slovenija spada med države Evropske unije z najvišjo stopnjo vključenosti otrok v formalni sistem predšolske vzgoje za otroke. V šolskem letu 2022/23 je vrtce obiskovalo 84,6 % vseh otrok ter 95 % otrok, starih 5 let. Delež otrok pod tremi leti, ki obiskujejo formalno otroško varstvo vsaj 1 uro na teden, je bil v letu 2022 med splošno populacijo otrok 53 %, med otroki, mlajšimi od treh let, ki jim grozi revščina ali socialna izključenost pa 47 %. Storitve se izvajajo za polni delovni čas, otroci so v vrtce vključeni vsak delovni dan med 6 in 9 ur dnevno. Program predšolske vzgoje in varstva je utemeljen na nacionalni strategiji Kurikulum za vrtce in vključuje izobraževanje, varstvo in prehrano (zajtrk, dopoldanska malica, kosilo in popoldanska malica, lahko se zagotovi tudi dodatna pozno popoldanska malica). Cene storitev predšolske vzgoje in varstva vključujejo tudi vse

stroške obrokov, kar pomeni, da imajo otroci, ki so v vrtce vključeni brez plačila, brezplačne tudi vse obroke. Nutricionisti skrbijo, da je sestava jedilnikov čim bolj raznolika, zdrava in uravnotežena – izpolnjuje otrokove fiziološke in psihološke potrebe v skladu z veljavnimi smernicami za prehrano otrok v vrtcih (SURS 2024, Eurofound 2024, ESPAN 2023).

Višina plačila vrtca se ugotavlja glede na povprečni mesečni dohodek na osebo in se določi v odstotku od cene programa za vrtec in na podlagi uvrstitve v enega od skupno devet dohodkovnih razredov, pri čemer imajo tudi starši v najvišjem dohodkovnem razredu 33 % subvencijo na skupno višino plačila vrtca. Najranjivejše družine imajo vrtec brezplačen, v drugem in tretjem najnižjem dohodkovnem razredu pa znaša subvencija 90 % oz. 80 % od celotne višine plačila vrtca in torej poravnajo 10 oz. 20 % vrednosti celotnega plačila. Starši, ki imajo v vrtec hkrati vključena dva otroka, so – ne glede na svoj dohodek - oproščeni plačila za mlajšega otroka. Starši so oproščeni plačila za vrtec tudi za tretjega in vsakega nadaljnjega otroka iz iste družine, ne glede na to, ali je v vrtec vključen hkrati s svojim sorojencem. Prav tako so plačila vrtca oproščeni otroci v rejništvu.

Za gospodinjstvo, ki ga sestavljata dva odrasla in dva otroka, znaša prag mesečnega neto dohodka za brezplačen dostop do predšolske vzgoje in varstva 885,84 EUR, medtem ko je bil prag AROP za leto 2021 1.618,587 EUR. 1. januarja 2023 je bila predšolska vzgoja in varstvo brezplačna za 2.170 otrok z nizkimi dohodki, ki so bili mlajši/najmlajši ali edini otrok v družini, 10.428 drugih otrok v družini, ki so bili sočasno vključeni v predšolsko vzgojo in varstvo ter 13.211 tretjih otrok v družini. Predstavljali so 2,37 %, 11,9 % in 15,0 % vseh otrok, vključenih v predšolsko vzgojo in varstvo (skupno 87.993 oz. 28,23 % vseh otrok, ki obiskujejo vrtec). V 2023 je opazen rahel padec deleža otrok, vključenih v predšolsko izobraževanje s 100 % subvencijo vrtca, saj je bilo teh otrok decembra 2022 2,37 %, decembra 2023 pa 2,27 % (IRRSV 2024, ESPAN 2023).

Znesek javne porabe za predšolsko vzgojo in varstvo na otroka, vključenega v predšolsko vzgojo in varstvo, je v 2019 znašal 19,2 % BDP na prebivalca (Eurostat 2024).

Za lažjo in učinkovitejšo vključenost ranljivih skupin otrok v sistem predšolske vzgoje in varstva smo v Akcijski načrt za jamstvo za otroke 2022-2030 dodali več ukrepov, ki so dodatna spodbuda za večjo vključenost ranljivih skupin otrok v vrtce. Za ukrep brezplačnega in znižanega plačila vrtcev so država in lokalne skupnosti v 2022 namenili 42.8 mio evra, v 2023 pa 48,6 mio evrov. Otroci s posebnimi potrebami se lahko vključijo v posebne oddelke vrtcev, ki so prilagojeni njihovim potrebam. Število teh oddelkov čez leta narašča, po zadnjih podatkih jih je bilo na ravni države 59, vloga pa se tudi v nove pedagoške pristope in didaktične metode vzgojiteljev, da se lahko ti otroci vključujejo v običajne oddelke. Vlagamo tudi v razvoj bolnišničnih vrtcev, ki delujejo v sklopu enajstih slovenskih bolnišnic.

V predšolsko vzgojo v Republiki Sloveniji po ocenah Ministrstva za vzgojo in izobraževanje ni vključenih približno 5 % vseh petletnih otrok, med njimi je znaten delež romskih otrok (ocenjuje se, da v jugovzhodni Sloveniji v predšolsko vzgojo ni vključenih približno 35 % otrok Romov), zato vključevanje romskih otrok v sistem predšolske vzgoje in varstva ostaja večji izziv. Država za vrtce, v katere so vpisani romski otroci, zagotavlja splošne finančne olajšave za plačilo vrtca, spodbuja zaposlovanje romskih pomočnikov ter zagotavlja večje stroške materiala in storitev, ki presegajo sredstva v rednih oddelkih. Poleg tega je število otrok v oddelku vrtca manjše, če so v skupino vključeni romski otroci, razmerje med otroki in strokovnim osebjem pa je ugodnejše. Tam, kjer predšolsko vzgojo in varstvo obiskuje večje število romskih otrok, je organiziran brezplačen prevoz. Kljub vsem programom in prizadevanjem je udeležba romskih otrok v programih predšolske vzgoje in varstva še vedno neredna. Za večjo vključenost romskih otrok nameravamo v kratkem spremeniti tudi zakonodajo, ki ureja otroški dodatek, saj je ta po obstoječi ureditvi za vsakega predšolskega otroka, mlajšega od 4 let, ki ne obiskuje javno subvencioniranega programa predšolske vzgoje in varstva, višji za 20 %, kar je še posebej za nekatere družine z nizkimi dohodki pomemben dejavnik ne vključevanja v (zanje brezplačno) predšolsko vzgojo in varstvo.

K temu, da otroci niso vključeni v predšolsko vzgojo in varstvo, prispeva tudi dejstvo, da so matere romskih otrok večinoma brezposelne (pri čemer je skrb za otroke njihova glavna naloga) in zelo navezane na svoje otroke (GRS 2017). Pomemben korak pri spodbujanju vključevanja Romov je bila uvedba romskih pomočnikov, ki romskim otrokom pred vključitvijo v vrtec pomagajo premagovati čustvene in jezikovne ovire (GRS 2022a). Leta 2023 je država financirala 13 delovnih mest romskih pomočnikov, ki so delovali v 19-ih vrtcih, trend pa kaže, da se število vrtcev, ki imajo vključene romske otroke in želijo sistemizirati romskega pomočnika, povečuje. Ocenjujemo, da se bo trend nadaljeval tudi v naslednjih šolskih letih. V nekaterih večnamenskih romskih centrih, ki so v večini primerov locirani v romskih naseljih, sofinancira pa jih Evropski socialni sklad, so v 2023 prav tako potekali programi predšolske vzgoje za otroke, ki niso vključeni v vrtec.

Vedno večjo prepoznavnost dosegajo tudi krajši programi v obsegu 240 ur, ki so – ne glede na dohodkovni položaj družine – za starše v celoti brezplačni. Namenjeni so petletnim otrokom in tudi njihovim mlajšim štiriletnim sorojencem (vključeni so lahko tudi otroci z odloženim šolanjem). Realizirana vrednost stroškov za financiranje in organizacijo oddelkov krajših programov v letu 2023 je bila 136.6 mio evrov.

3.2 IZOBRAŽEVANJE IN ŠOLSKE DEJAVNOSTI

Učbeniki in delovni zvezki so v Sloveniji brezplačni za vse otroke od 1. do 3. razreda

osnovnošolskega izobraževanja (od skupno 9 razredov). Učbenike si lahko v vseh javnih osnovnih šolah vsak otrok brezplačno izposodi iz učbeniških skladov tudi za preostalih 6 razredov. Delovni zvezki za učence od 4. do 9. razreda so lahko brezplačno dodeljeni le otrokom z nizkimi dohodki. Njihov nakup se financira iz šolskih skladov ali drugih virov.

Zunajšolske dejavnosti so lahko za otroke z nizkimi dohodki brezplačne, vendar tega ne zagotavlja noben predpis. Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje prispeva dodatna sredstva za en (obvezen) teden izvenšolskega pouka, kar omogoča vsem otrokom vsaj en teden brezplačnega izvenšolskega pouka (t.i. "šola v naravi"), saj je sofinanciran iz javnih virov. Otroci iz družin z nizkimi dohodki imajo za šolske izlete, športne ali kulturne dejavnosti, ki so del učnega načrta, na podlagi meril (prejemanje denarne socialne pomoči, dohodek družine na družinskega člana, višina otroškega dodatka, brezposelnost staršev, dolgotrajno bolezen v družini, dolgotrajnejše socialne težave in druge posebnosti družine) dodatno pravico do znižane cene. Čeprav obstoječi predpisi sicer ne zagotavljajo (vsem) otrokom z nizkimi dohodki 100-odstotnega znižanja prispevkov za izvenšolske dejavnosti, obstajajo ocene, da so zaradi dodatnega financiranja iz občinskih proračunov, šolskih skladov in donacij v praksi zunajšolske dejavnosti za velik delež AROPE otrok v osnovnošolskem izobraževanju verjetno brezplačne. Zaradi pomanjkanja podatkov trenutno ni mogoče analizirati razmerja med upravičenimi skupinami in populacijo AROPE otrok, je pa dostop do dodatnih izvenšolskih vsebin v veliki meri odvisen od pripravljenosti občine, da krije stroške obšolskih dejavnosti za otroke z nizkimi dohodki, od šolskih sredstev ter od truda in uspešnosti šolskega osebja pri zbiranju donacij za te namene (ESPAN 2023).

Otroci v osnovni šoli imajo pravico do brezplačnega prevoza do šole, če je njihovo prebivališče od osnovne šole oddaljeno več kot 4 kilometre. Ne glede na oddaljenost prebivališča od osnovne šole pa imajo pravico do brezplačnega prevoza vsi otroci v 1. razredu osnovne šole ter otroci v drugih razredih osnovne šole, če pristojni organ ugotovi, da je njihova varnost na poti v šolo ogrožena. Učenci, ki obiskujejo šolo zunaj svojega šolskega okoliša, imajo pravico do povračila stroškov v višini, ki bi jim pripadala, če bi obiskovali šolo v okolišu, kjer živijo (ESPAN 2023).

Šolskih uniform v slovenskem izobraževalnem sistemu ni. Informacijska oprema, posebna športna oprema ali glasbena oprema se v osnovnih šolah v Sloveniji ne zahtevajo. Leta 2023 je bila izvedena analiza potreb po novih učbenikih, učilih in učnih pripomočkih, ki je oz. bo služila kot vodilo pri nastajanju novih učbenikov in opremljanju šol z učili in učnimi pripomočki. Prav tako je Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje v letu 2024 na podlagi teh analiz povečalo sredstva za financiranje učbeniškega sklada. Leta 2023 se je nadaljevalo tudi s številnimi projekti in dejavnostmi, usmerjenimi v digitalizacijo slovenskega izobraževalnega sistema ter opremljanje šol z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo.

Dostopnost izobraževanja in obšolskih dejavnosti je v Sloveniji boljša od povprečja držav članic EU, kljub temu pa še vedno 20,3 % otrok, ki tvegajo revščino in socialno izključenost (v nadaljevanju AROPE) živi v gospodinjstvu, ki poroča o težavah pri plačevanju izdatkov, povezanih s formalnim izobraževanjem, v splošni populaciji otrok je delež teh otrok 3 %. Prav tako je ocenjen delež AROPE otrok, ki si ne morejo privoščiti vseh plačljivih šolskih dejavnosti 3,8 %, kar je 6x več kot v splošni populaciji otrok, kjer je ta delež 0,6 %. 14,2 % AROPE otrok si ne more privoščiti redne udeležbe v prostočasnih dejavnostih, v splošni populaciji otrok znaša ta delež 3,1 %.

Znesek javnih izdatkov za osnovnošolsko izobraževanje je po podatkih iz 2019 (Eurostat) znašal 22,2 % BDP na prebivalca, kar je malo nad EU povprečjem. Za nižje sekundarno izobraževanje je znašal 27,9 %, za višje sekundarno izobraževanje pa 23,4 %.

Na področju večje vključenosti ranljivih skupin otrok v izobraževanje in obšolske dejavnosti se je večina v akcijskem načrtu zastavljenih ukrepov v letih 2022 in 2023 že izvajala. Izjema je le ukrep za otroke s posebnimi potrebami z naslovom Razvoj gradiv za lahko branje na različnih zahtevnostnih ravneh za različne ciljne skupine s priporočili za uporabo v vzgojno-izobraževalnem procesu, ukrep Spodbujanje socialne vključenosti otrok in mladih s posebnimi potrebami v lokalno okolje ter ukrep razvoj gradiv za lahko branje na različnih zahtevnostnih ravneh za različne ciljne skupine s priporočili za uporabo v vzgojno-izobraževalnem procesu, ki so še v procesu programiranja ukrepa, saj bodo sofinancirani iz evropskih virov.

Največ ciljnih ukrepov se je za večjo dostopnost izobraževalnega sistema izvajalo za prvo opredeljeno ranljivo ciljno skupino, ki se navezuje na otroke priseljencev, otroke z migrantskim ozadjem ali iz etničnih manjšin. Levji delež ukrepov je vključeval romske otroke, kjer je Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje na sistemski ravni uvedlo številne sistemske nadgradnje. V skladu s Pravilnikom o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole je država za šolsko leto 2022/23 zagotavljala:

- manjši obseg ur pouka za drugega strokovnega delavca v oddelkih 1. razreda, v katerega so vključeni najmanj trije učenci Romi;
- nižji normativ za oblikovanje oddelka, v katerem so najmanj 3 romski učenci (redni normativ je 28 učencev, normativ za oddelek z vključenimi romskimi učenci pa je 21 učencev);
- zagotovljena sredstva za sistemizacijo dodatnih 88 delovnih mest strokovnega delavca za delo z učenci Romi;
- nižji normativ za oblikovanje kombiniranega oddelka iz dveh razredov, v katerega so vključeni najmanj trije učenci Romi (redni normativ je 21 učencev, normativ za oddelek

- z vključenimi romskimi učenci pa je 16 učencev);
 - nižji normativ za oblikovanje kombiniranega oddelka iz treh razredov, v katerega so vključeni najmanj trije učenci Romi (redni normativ je 14 učencev, normativ za oddelek z vključenimi romskimi učenci pa je 10 učencev).
- Ocenjeni znesek sofinanciranja za Rome na področju osnovnega šolstva je v letu 2023 znašal 4,83 mio evrov, od tega za strokovnega delavca za delo z učenci Romi 3,4 mio evrov, za 66 romskih pomočnikov v deležu 53,5 delovnih mest 1,23 mio evrov ter za materialne stroške za romske učence 200.050 evrov.

Poleg omenjenega je do konca avgusta 2023 potekal projekt Večnamenski romski centri kot inovativna učna okolja (september 2021 – avgust 2023), katerega osnovni namen je bil krepitev splošnih in poklicnih kompetenc, veščin in znanj romskih otrok preko izboljšanja njihove vključenosti in uspešnosti v vzgojno-izobraževalnem sistemu in v družbi. Projekt, ki je bil sofinanciran s strani Evropske unije iz Evropskega socialnega sklada in Ministrstva za vzgojo in izobraževanje, je poleg romskih otrok vključeval tudi njihove starše, učitelje in strokovne delavce.

Za otroke z migrantskim ozadjem je zaživel ukrep z naslovom začetni pouk slovenščine za učence priseljence iz drugih držav, v sklopu katerega so v preteklih dveh letih potekale dejavnosti podpore šolam z največjim deležem vključenih priseljencev ter nadgradnje modelov vključevanja in dela z otroki priseljenci v vrtcih in šolah, katerih prvi jezik ni slovenski. V novembru 2023 je bila za vodenje celovite politike priseljevanja sprejeta tudi Strategija vključevanja tujcev, ki niso državljani Evropske unije, v kulturno, gospodarsko in družbeno življenje Republike Slovenije, kjer se s področja vključevanja priseljencev v slovenski sistem vzgoje in izobraževanja načrtuje oblikovanje normativnih podlag za uspešno jezikovno integracijo ter vključevanje otrok, učencev in dijakov priseljencev v izobraževalno okolje; nadaljnji razvoj učnega gradiva in skrb za kakovostno poučevanje slovenščine kot drugega in tujega jezika ter ukrepe s področja usposabljanje strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju za spodbujanje socialne in kulturne integracije otrok, učencev in dijakov priseljencev.

Leta 2022 je bilo realiziranih tudi 12 programov profesionalnega usposabljanja za krepitev kompetenc strokovnih delavcev za delo v večkulturnem okolju, od tega je sofinanciranje prejelo 10 programov. Programov na temo slovenščine kot drugega jezika, Romov, priseljencev, manjšin in medkulturnega razumevanja se je udeležilo 237 strokovnih delavcev. V letu 2023 je bilo realiziranih 19 programov profesionalnega usposabljanja, od tega je sofinanciranje prejelo 11 programov. Programov se je udeležilo 438 strokovnih delavcev. Rezultat tega ukrepa je senzibilizacija in opolnomočenje strokovnih delavcev za prepoznavanje in uspešno vključevanje otrok iz ranljivih skupin v vzgojno-izobraževalni

proces, spodbujanje socialnih veščin, strpnosti in solidarnosti v razredu.

Z vidika večje vključenosti otrok s posebnimi potrebami velja izpostaviti začetek izvajanja projekta preizkušanja izvedbenih modelov umeščanja tolmačenja in učenja slovenskega znakovnega jezika za gluhe in naglušne uporabnike slovenskega znakovnega jezika v vzgojno-izobraževalnih zavodih, ki izvajata prilagojene programe za gluhe in naglušne. Med aktivnostmi, ki se bodo nadaljevale tudi v naslednjih šolskih letih, je tudi nadgradnja lastnega slovarja usvajanega besedišča v besedi in kretnji za vsakega posameznega učenca.

V letih 2022 in 2023 je Zavod Republike Slovenije za šolstvo nadaljeval z različnimi aktivnostmi za ozaveščanje in spodbujanje otrok s posebnimi potrebami ter njihovih staršev o možnostih prehajanja med izobraževalnimi programi v osnovni šoli. Te aktivnosti so bile osredotočene na zagotavljanje enakih možnosti v izobraževanju in ustvarjanje podpornega okolja za uspešen razvoj in vključevanje otrok s posebnimi potrebami, potekale pa so tudi nadgradnje individualne in skupinske pomoči ter dopolnilni pouk za učence, ki pri pouku potrebujejo dodatno podporo.

Za učence »osipnike« se je v letih 2022 in 2023 z izvajanjem individualiziranih programov za mladostnike, nadaljeval in nadgradil ukrep Produkcijška šola za osipnike, pri čemer sta se še naprej zagotavljali individualna obravnava ter podpora pri pripravi na manjkajoče izpite in opravljanje srednje šole po pedagoški pogodbi.

3.3 ZDRAV OBROK VSAK ŠOLSKI DAN

V skladu s slovensko zakonodajo mora vsaka šola (osnovna in srednja) ob dnevih pouka zagotoviti malico vsem otrokom, ki se nanjo prijavijo, kot dodatno ponudbo pa lahko šole organizirajo tudi zajtrke, kosila in/ali popoldanske malice. Osnovnošolski učenci⁶ iz družin z nizkimi dohodki vsak šolski dan prejmejo brezplačno šolsko malico, lahko pa tudi brezplačno toplo šolsko kosilo, če se nanj prijavijo. Tudi srednješolski učenci iz družin z nizkimi dohodki⁷ lahko prejmejo brezplačno šolsko malico, če se nanjo prijavijo. Otroci, ki se šolajo v srednji šoli in katerih družinski neto dohodek na člana znaša med 516,77 in 652,12 evrov na mesec, so upravičeni do 70-odstotnega znižanja stroškov šolske malice, otroci z družinskim neto dohodkom na člana med 652,13 in 787,44 evrov na mesec pa do 40-odstotnega znižanja stroškov. Do brezplačnih šolskih kosil v osnovnošolskem izobraževanju so upravičeni otroci iz družin z nizkimi dohodki, katerih dohodek na družinskega člana ne presega 442,94 evrov na mesec. Dohodkovni prag za brezplačno malico za otroka osnovnošolca znaša za gospodinjstvo, ki ga sestavljata dva odrasla in dva otroka, 2.608,48 evrov na mesec; za

⁶ Otroci osnovnošolci iz družin, katerih dohodek na družinskega člana ne presega 652,12 EUR na mesec (od 1. februarja 2023).

⁷ Otroci srednješolci iz družin, katerih dohodek na člana ne presega 516,76 EUR na mesec (od 1. februarja 2023).

otroka srednješolca 2.067 evrov na mesec, dohodkovni prag za brezplačno kosilo v osnovni šoli pa je za štiričlansko gospodinjstvo določen s 1.771,76 evri na mesec, kar pomeni, da so do brezplačnih obrokov upravičeni tudi otroci iz družin, katerih dohodek (precej) presega prag tveganja revščine, saj je prag AROPE za leto 2021 za družino z dvema otrokoma določen z 1.618,58 evrov na mesec (ESPAN 2023). Poleg ekonomsko prikrajšanih imajo pravico do zdrave brezplačne malice tudi dijaki, ki so nameščeni v rejniško družino, učenci pa tudi do kosila. Do brezplačne malice so upravičeni tudi učenci in dijaki, ki so prosilci za azil, ter učenci in dijaki, nameščeni v zavode za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami oziroma v domove za učence ter obiskujejo šolo zunaj zavoda.

Po podatkih Ministrstva za vzgojo in izobraževanje je imelo v šolskem letu 2022/2023 brezplačno malico zagotovljeno 97.163 osnovnošolcev, kar predstavlja 49,8 % vseh otrok v osnovnošolskem izobraževanju, ki so se prijavili na šolske malice, in 48,8 % vseh otrok v osnovnošolskem izobraževanju. V srednji šoli je bila brezplačna malica zagotovljena 15.439 otrokom, kar predstavlja 19,84 % vseh otrok v srednješolskem izobraževanju (podatki iz oktobra 2022). Do brezplačnega kosila v osnovni šoli je bilo upravičenih 43.006 otrok, kar predstavlja 25,6 % vseh otrok, ki so se prijavili na šolske malice ter 21,6 % vseh otrok v osnovnošolskem izobraževanju, kar priča o tem, da so brezplačne malice in kosila najverjetneje na voljo večini otrok pod pragom tveganja revščine (ESPAN 2023).

(Brezplačna) kosila se ne zagotavljajo v srednjih šolah, ker šole niso ustrezno opremljene za zagotavljanje toplih obrokov. Druga nefinančna ovira so lahko okusi otrok, zaradi katerih ne želijo uživati šolskih obrokov (tj. se ne prijavijo na šolsko prehrano), tudi če so na voljo brezplačno.

Kot že omenjeno v podpoglavju o predšolski vzgoji in varstvu, so v vrtcih otrokom zagotovljeni vsaj štirje obroki dnevno, med njimi tudi toplo kosilo. Prehrana je vključena v cene storitev predšolske vzgoje in varstva, kar pomeni, da je tako kot same storitve tudi v celoti ali delno sofinancirana s strani države. Otroci, ki so v vrtce vključeni brez plačila, imajo brezplačne tudi vse obroke. Nutricionisti skrbijo, da je sestava jedilnikov čim bolj raznolika, zdrava in uravnotežena – izpolnjuje otrokove fiziološke in psihološke potrebe v skladu z veljavnimi smernicami za prehrano otrok v vrtcih.

V sklopu Akcijskega načrta za jamstvo za otroke so se v letih 2022 in 2023 poleg zagotavljanja dostopnosti malic in toplih obrokov v izobraževalnih ustanovah izvajali tudi ukrepi, povezani s kakovostjo obrokov, z zagotavljanjem še bolj zdrave in uravnotežene prehrane za predšolske otroke, osnovnošolce in srednješolce, v sodelovanju z Zavodom Republike Slovenije za šolstvo pa so se nadaljevale tudi različne aktivnosti o ozaveščanju o

pomenu pravilne prehrane za zdravje in dobro počutje otrok v vrtcih in šolah. Dejavnosti so vključevale razvoj strokovnih smernic, izvajanje izobraževalnih programov za vzgojitelje in učitelje ter spremljanje in evalvacijo prehranskih programov v vrtcih in šolah. Leta 2023 je Zavod Republike Slovenije za šolstvo posodobil smernice za prehrano v vzgojno-izobraževalnih zavodih, ki vključujejo tudi tematiko preprečevanja izgub hrane in odpadne hrane. Namen teh smernic je opolnomočiti strokovne delavce in druge, ki se v vzgojno-izobraževalnih zavodih ukvarjajo s prehrano otrok, za bolj učinkovito izvajanje ukrepov za ter ozaveščanje vzgojiteljev, učiteljev, staršev in otrok o pomembnosti pravilne prehrane. Dopolnjene smernice zagotavljajo celostni pristop k prehranjevanju, ki vključuje zdravstveni, vzgojno-izobraževalni, ekonomski, socialni in kmetijski vidik. Potekali so tudi izobraževalni seminarji in delavnice, na katerih so vzgojitelji in učitelji pridobili znanja o pripravi zdravih obrokov ter načinih spodbujanja zdravih prehranskih navad pri otrocih. Usposabljanja so vključevala praktične delavnice o pripravi jedilnikov, ki so uravnoteženi in prilagojeni potrebam otrok različnih starostnih skupin.

V prizadevanjih za izboljšanje prehrane otrok v vrtcih so bili ključni partnerji tudi starši. V ta namen je Zavod Republike Slovenije za šolstvo organiziral informativne sestanke in delavnice za starše, na katerih so bili seznanjeni z najnovejšimi smernicami za zdravo prehrano in dobili praktične nasvete za pripravo zdravih obrokov doma. Starši so tudi sodelovali pri načrtovanju jedilnikov in spremljanju prehranskih navad svojih otrok, kar je prispevalo k boljšemu razumevanju in sprejemanju zdravih prehranskih praks.

3.4 ZDRAVSTVENO VARSTVO

V Sloveniji je dostopnost zdravstveno varstvenih programov dobro urejena, saj so vsi otroci (tudi populacija otrok AROPE), mlajši od 18 let (ali 26 let, če se šolajo), v celoti zavarovani za vse pravice, vključene v sistem obveznega zavarovanja, z zadnjimi zakonodajnimi spremembami v 2023 pa se je plačilo dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja uvrstilo med ostale prispevke, kar pomeni, da so v celoti in brezplačno polno zavarovani vsi državljani Republike Slovenije. Otroci so tako oproščeni plačila zdravstvenih storitev, ki jih opravi njihov osebni zdravnik, obiskov otroških medicinskih sester, specialistične in bolnišnične oskrbe, zobozdravstvene oskrbe, predpisanih zdravil, medicinskih pripomočkov in storitev drugih zdravstvenih tehnologij. V brezplačno obravnavo, ki zajemajo cepljenje, redne in sistematične preglede pri zobozdravniku ter zdravstveno vzgojo, so vključeni sistematični preventivni pregledi novorojenčkov⁸, predšolskih otrok ter otrok v osnovnošolskem in

⁸ Vsak dojenček je s strani patronažne medicinske sestre upravičen do šestih obiskov na domu v prvem letu, pri čemer je prvi obisk v 24 urah po vrnitvi iz porodnišnice. Vsi otroci so vabljeni na redne preglede pri pediatru v lokalnem osnovnem zdravstvenem domu. Ti redni pregledi, ki vključujejo presejalne programe za 18 bolezni, se izvajajo v prvem, tretjem, šestem, devetem, dvanaajstem in osemnajstem mesecu, pri starosti 3 in 5 let ter

srednješolskem izobraževanju.

Preventivni zdravstveni pregledi za otroke v obveznem (osnovnošolskem) in (štiri- ali petletnem) srednješolskem izobraževanju se izvajajo v 1., 3., 6. in 8. razredu (devetletnega) osnovnošolskega izobraževanja ter v 1. in 3. razredu srednješolskega izobraževanja ter so organizirani tako, da so vsi otroci iz istega razreda povabljeni na zdravstveni pregled na isti dan. Tako imajo vsi otroci enake možnosti za preventivno zdravstveno varstvo. Pregledi niso obvezni, vključujejo pa splošni zdravstveni pregled, pregled vida, sluha in cepljenje. Podobno so organizirani redni zobozdravstveni pregledi pri zobozdravniku za šolarje, ki so prav tako za vse otroke brezplačni.

V Sloveniji je organizirana tudi podporna zdravstvena vzgoja, ki jo izvajajo diplomirane medicinske sestre med preventivnimi zdravstvenimi pregledi v osnovnih zdravstvenih ustanovah ali vrtcih in šolah. V vrtcih in šolah vsako leto poteka tudi zobozdravstvena vzgoja. Pri preventivnih programih, pri katerih je udeležba prostovoljna in morajo otroci obiskovati zdravstveni dom, nimamo podatkov o deležu najbolj ranljivih skupin, ki uporabljajo programe. Za tiste, ki so opustili šolanje pred zaključkom izobraževanja, redno spremljanje zdravstvene in zobozdravstvene oskrbe ni zagotovljeno.

Za boljše povezovanje preventivnih programov zmanjševanja debelosti med otroki in mladimi z drugimi storitvami in programi v lokalnih skupnostih se je v 2023 pričel pripravljati projekt preko Instrumenta tehnične podpore Evropske unije »Blaginja in duševno zdravje otrok in mladih na prvem mestu – Za zdrav življenjski slog otrok in mladih v Sloveniji«. V Sloveniji bodo aktivnosti usmerjene v izboljšanje povezanosti zdravstvenih, psihosocialnih in drugih podpornih storitev za krepitev zdravega življenjskega sloga in duševnega zdravja otrok in mladih s prekomerno telesno težo. Državni organi, lokalne skupnosti, šole, športne organizacije, centri za socialno delo, centri za krepitev zdravja, mladinske organizacije in druge ključne zainteresirane strani bodo lahko v okviru projekta okrepili znanje o dejavnikih prekomerne telesne teže in debelosti ter pridobili ustrezne kompetence za krepitev politik in programov, povezanih z zdravim življenjskim slogom in duševnim zdravjem. Za osebe, ki iz različnih razlogov ne želijo do zdravnika ali nimajo državljanstva, je v Sloveniji tudi več t.i. pro-bono ambulant, v sklopu katerih lahko dobijo zdravstveno pomoč, socialno pomoč in, če so državljani RS, pomoč pri urejanju zdravstvenega zavarovanja.

V nekaterih regijah se predvsem skupine otrok iz družin z nizkimi dohodki (tu izstopajo romski otroci) med osnovnošolskim izobraževanjem ne udeležujejo sistematičnih

pred začetkom šolanja. Pregledi vključujejo cepljenje in pregled splošnega zdravja. Pri starosti 3 let se opravi tudi pregled pri psihologu. Pri petih letih se opravi pregled pri logopedu.

zdravniških pregledov. Glede na raziskave (NIPH 2016a, str. 62) obstajajo pomembne razlike v zdravju novorojenčkov glede na socialno-ekonomski položaj (izobrazbo) matere, raziskava pa kaže tudi, da kakovostna promocija duševnega zdravja ni enako dostopna otrokom z nizkimi dohodki (zlasti priseljencem in Romom). Na nekaterih območjih je – sicer odvisno od stopnje nujnosti - čakalna doba zaradi pomanjkanja kadra prvo posvetovanje s kliničnimi in otroškimi psihologi lahko zelo dolga (ESPAN 2024, MZ 2023). S tem namenom so bila zagotovljena dodatna sredstva za specializacije kliničnih psihologov ter povečanje števila specializacij pedopsihiatrije. Za izboljšano dostopnost storitev na področju duševnega zdravja je vzpostavljena Medresorska delovna skupina za duševno zdravje, ki si prizadeva za usklajene nadgradnje sistema in se redno sestaja najmanj enkrat mesečno.

V skladu z Resolucijo o nacionalnem programu duševnega zdravja pripadajoči akcijski načrti posebno pozornost posvečajo duševnemu zdravju otrok in mladostnikov. Izvedene so bile tudi številne, že zgoraj omenjene širitve obstoječih in vzpostavljene nekatere nove storitve za duševno zdravje, ki so financirane iz sredstev obveznega zdravstvenega zavarovanja v okviru primarne zdravstvene dejavnosti; t.j. mreža Centrov za duševno zdravje otrok in mladostnikov pri zdravstvenih domovih v vseh slovenskih regijah ter v okviru bolnišnične dejavnosti. Trenutno je vzpostavljenih 22 centrov za duševno zdravje otrok in mladostnikov v posameznih zdravstvenih domovih, v prihodnjih letih bodo vzpostavljeni še dodatni, saj je cilj v vseh regijah zagotoviti centre za duševno zdravje otrok in mladostnikov, ki bodo pokrivali potrebe 15 do 17 tisoč otrok in mladostnikov na posameznem geografskem območju.

Zaradi velikega povpraševanja po storitvah psihološkega svetovanja v stiski za mladostnike in mlajše odrasle, v starosti od 14 do 29 let, zelo veliko, Ministrstvo za zdravje v obdobju 2023 do 2025 financira psihološko svetovanje v stiski za mladostnike in mlajše odrasle (14 - 29 let) v mreži psiholoških svetovalnic za pomoč osebam v duševni stiski Centra za psihološko svetovanje POSVET, ki deluje v okviru Slovenskega združenja za preprečevanje samomora. Program nudi psihološko svetovanje mladostnikom, ki doživljajo čustveno stisko in je sami ne zmorejo obvladovati in potrebujejo strokovno pomoč. S svojo enostavno in hitro dosegljivo strokovno pomočjo je program pomemben, saj so vsi viri pomoči mladostnikom v duševni stiski v post-covidnem obdobju že dolgo preobremenjeni. S pomočjo financiranja programa Posvet za ogrožene mladostnike se čakalne dobe za to populacijo ne bodo daljšale, njihove stiske pa ne poglobile.

Svetovanje pomembno dopolnjuje storitve javnega zdravstva. Uporabniki vstopajo v program brezplačno, brez napotnice ali zdravstvene kartice, s čakalno dobo do treh tednov,

takojšnji telefonski pogovor v akutni duševni stiski pa je na voljo 12 ur vsak delovni dan⁹. Za krepitev duševnega zdravja otrok in mladostnikov izpostavljamo tudi prednosti delno vzpostavljene mreže Svetovalnih centrov za otroke, mladostnike in odrasle, ki nudijo šolskim svetovalnim delavcem kontinuirano strokovno podporo in obenem izvajajo interdisciplinarno pomoč otrokom s specifičnimi učnimi težavami in drugimi pridruženimi težavami v duševnem zdravju.

Preko javnih razpisov za sofinanciranje programov varovanja in krepitev zdravja Ministrstvo za zdravje redno sofinancira tudi druge programe, ki obsegajo programe primarne preventive duševnega zdravja otrok, mladostnikov, mladih in ranljivih skupin in dopolnjujejo storitve, ki jih zagotavljamo v sistemu zdravstvenega varstva. Izvajajo se v šolskem okolju, družini ter v skupnosti, poleg že omenjenih programov psihološkega svetovanja za otroke in mladostnike, so pomembni tudi programi starševstva, programi za učence in učitelje, programi, namenjeni skrbi za otroke z vedenjskimi motnjami, programi podpore družinam s psihosocialnimi tveganji in drugi, vseskozi pa sofinanciramo tudi programe, ki naslavlajo problematiko medvrstniškega nasilja.

Pri slednjih velja izpostaviti učinkovit program primarne preventive nasilja v šolskem okolju »Neon – Varni brez nasilja«, ki promovira celosten pristop k preventivi nasilja, prispeva k boljši informiranosti ciljnih skupin o problematiki nasilja, o možnostih preventivnega ravnanja, o ustreznem odzivu v primerih nasilja ter o oblikah pomoči, ki so na voljo. Program, ki temelji na usposabljanjih za strokovne delavce, v Sloveniji izvaja večje število vrtcev, osnovnih in srednjih šol iz različnih regij Slovenije, ki so povezani v NEON mrežo.

Na področju preprečevanja nekemične zasvojenosti lahko v 2022 in 2023 izpostavimo številne aktivnosti, povezane s krepitvijo ozaveščenosti in znanja ter veščin (psihoedukacija) s področja nekemičnih zasvojenosti pri splošni in/ali strokovni javnosti. Na tem področju je pomemben program »Logout & Restart – program varne zdrave in uravnotežene uporabe spleta ter zdravljenje digitalnih zasvojenosti«, poleg tega pa je Ministrstvo za zdravje v 2023 sofinanciralo še pet drugih programov s področja preprečevanja nekemičnih odvisnosti otrok in mladostnikov.

Dodatno sta pričela z delovanjem v letu 2023 dva subspecialistična programa zdravljenja odvisnosti namenjena otrokom in mladostnikom do 18. leta starosti in sicer v okviru Univerzitetne psihiatrične klinike Polje UPK program za mladostnike v okviru Centra za

⁹ Na voljo so Svetovalnice za otroke od 14. do 18. leta na naslednjih lokacijah: Ljubljana, Celje, Portorož, Kranj, Velenje, Idrija, Zagorje ob Savi, Slovenj Gradec ter svetovanje za mlade od 19. do 29. leta na devetnajstih lokacijah v vseh regijah Slovenije.

zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog, ki je namenjen zdravljenju do 40 mladostnikov na letni ravni. Ter program zdravljenja digitalnih odvisnosti in prekomerne rabe v okviru Mladinskega zdravilišča Rakitna s programom Digitalni detox, ki je namenjen 40 uporabnikom letno.

V obdobju 2022-2023 se je izvajal tudi ukrep Integriran pristop krepitev duševnega zdravja in primarne preventive samomorilnega vedenja za mladostnike ter ukrep krepitev starševskih veščin, v katerega je bilo v 2023 vključenih 10 organizacij ter 450 staršev za preprečevanje in zgodnjo obravnavo čustveno vedenjskih težav ter avtistične razvojne motnje otrok. Aktivnosti obeh ukrepov se bosta v prihodnjih letih izvajanja jamstva za otroke še okrepile.

Ukrep Prvih 1000 dni otrokovega življenja – intenzivni program psihosocialne podpore za ranljive nosečnice in ogrožene družine z veliko tveganji za zdravje na domu (v nosečnosti in v obdobju po rojstvu) ter ukrep Nadgradnja storitev za otroke z invalidnostjo sta vezana na evropske vire sofinanciranja se v obdobju 2022-2023 še nista začela izvajati.

3.5 ZDRAVA PREHRANA

Po podatkih raziskave o zdravstvenem vedenju šoloobveznih otrok za šolsko leto 2013/2014 (Inchley et al., 2016) je družinsko premoženje pomemben dejavnik vpliva na prekomerno telesno težo in debelost med dečki in deklicami v Sloveniji. Četudi se je mogoče zdravo prehranjevati tudi z razmeroma nizkimi stroški, zlasti zaradi razmeroma visokih cen sadja in zelenjave, zdravi obroki običajno stanejo več kot nezdravi (ali manj zdravi). Inštitut za nutricionistiko in Nacionalni inštitut za javno zdravje poročata, da so otroci zaradi neustreznih prehranjevalnih navad (vključno z neustrezno izbiro živil pri obrokih in uživanjem hitre hrane) že zelo zgodaj izpostavljeni stalnemu prekomernemu uživanju škodljivih maščob, sladkorja, soli in umetnih aditivov.

Zdrava prehrana je v šolah in vrtcih na voljo vsem otrokom, ne glede na ekonomski status. Ekonomsko prikrajšani ter nekatere druge skupine otrok (glej poglavje 3.3) jo dobijo brezplačno, medtem ko drugi plačujejo neprofitno ceno. Prehranski standardi v šolah upoštevajo potrebe razvijajočih se otrok. Tistim otrokom, ki imajo posebne prehranske potrebe zaradi zdravstvenega stanja, pa se omogoča tudi prehrana v skladu z njihovimi posebnimi potrebami.

Spremljanje s svetovanjem in ugotavljanje skladnosti jedilnikov v vzgojno-izobraževalnih ustanovah s strokovnimi usmeritvami je določeno z Zakonom o šolski prehrani. Poleg zagotavljanja spremljanja kakovosti obrokov svetovanje omogoča tudi širjenje aktualnih strokovnih vsebin s področja prehrane, gibanja in zdravja otrok in mladostnikov, ki so za

pedagoške delavce lahko podlaga za vzgojno-zdravstveno delo z otroki in mladostniki. V letih 2022 in 2023 sta Ministrstvo za zdravje in Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje aktivno sodelovala pri pripravi prenovljenih nacionalnih Smernic za šolsko prehrano, ki jih je 23. novembra 2023 potrdil Strokovni svet RS za splošno izobraževanje. Smernice vključujejo tudi tematiko zmanjševanja odpadne hrane in spodbujanje trajnostnih praks. Smernice so namenjene zagotavljanju celostnega pristopa k prehranjevanju otrok, vključujoč zdravstveni, vzgojno-izobraževalni, ekonomski, socialni in kmetijski vidik. Ministrstvo za zdravje je nudilo podporo v obliki raziskav in priporočil za zdravo prehranjevanje, medtem ko Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje sodeluje pri izvajanju smernic v šolah in zagotavljanju, da so jedilniki skladni s prehranskimi usmeritvami. Smernice tako omejujejo močno industrijsko predelana živila, sladke napitke ter sol. Priporočajo zmerno uživanje mesa ter spodbujajo uživanja polnovrednih živil, kaš, stročnic, ki jih v prehrani otrok primanjkuje. V novih smernicah je močnejše izpostavljen vidik trajnostnega prehranjevanja in pomen uživanja lokalno pridelanih in predelanih živil.

Ob tem velja dodatno poudariti, da je trženje hrane in pijače v šolskem prostoru odsvetovano, prodajni avtomati s pijačami in prigrizki pa so v šolah prepovedani z Zakonom o šolski prehrani.

Ministrstvo za zdravje kontinuirano sofinancira posodabljanje portala Šolski lonec, ki je namenjen podpori izvajanja prehrane v vrtcih in šolah v skladu s smernicami. NIJZ tudi v okviru s strani Ministrstva za zdravje sofinanciranega programa razvija računalniško aplikacijo, ki omogoča organizatorjem prehrane kakovostnejše načrtovanje šolske prehrane v skladu s smernicami. Ministrstvo za zdravje omogoča tudi delovanje nacionalnega portala Prehrana.si, kjer so na voljo strokovne in preverjene informacije v povezavi z zdravim prehranjevanjem za različne ciljne skupine. Od 2017 se v slovenskih vzgojno-izobraževalnih zavodih izvaja tudi Šolska shema, katere namen je z dodatnim brezplačnim obrokom sadja in zelenjave oziroma mleka in mlečnih izdelkov povečati uživanje teh živil pri otrocih s poudarkom na lokalni pridelavi ter izboljšati prehranske navade otrok. V letu 2022 je v Šolski shemi sodelovalo 84,8 % slovenskih osnovnih šol. V medsektorskem sodelovanju je tudi v 2022 in 2023 potekala izvedba tradicionalnega slovenskega zajtrka z izborom priporočenih lokalno pridelanih živil in spremljevalne dejavnosti v šolah, kjer je velik poudarek na povečevanju deleža uživanja ekološko pridelane hrane v šolski prehrani.

Poleg zagotavljanja zdravih obrokov in ozaveščanja o zdravi prehrani znotraj vzgojno-izobraževalnih zavodov poskuša Ministrstvo za zdravje ozaveščati tudi z nesistemskimi ukrepi, kot je npr. sofinanciranje programa pridobivanja veččin zdravega prehranjevanja za mlade, ki ga izvaja nevladna organizacija Slovenska karitas. Ravno tako ministrstvo za zdravje sofinancira program Specialni Zdravko, Društva za kulturo inkluzije, ki je namenjen

spodbujanju zdravega prehranjevanja in redne telesne dejavnosti otrok in mladih s posebnimi potrebami, predvsem osebam z motnjo v duševnem razvoju, ter program Aktivno v šolo in zdravo mesto Inštituta za politike prostora, ki otroke spodbuja k aktivnemu prihodu v šolo s poudarkom na koristih aktivnega prihoda v šolo za zdravje. Ekonomsko ranljivim družinam je Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti v 2023 prek programa ESS+ za odpravljanje materialnega pomanjkanja v Sloveniji za obdobje 2021-2027 pričelo pomagati z novim projektom zagotavljanja osmih živilskih izdelkov: moko, testenine, dolgozrnati riž, mleko, sončnično olje, fižol v pločevinki, olupljen paradižnik v pločevinki in marmelado. Eno od meril pri izbiri dobaviteljev je bila tudi vključitev v sheme kakovosti na ravni Slovenije in EU za ponujena živila, kar bi zagotovilo boljšo kakovost dobavljenih živil.

3.6 USTREZNO STANOVANJE

V Sloveniji je stopnja hude stanovanjske prikrajšanosti - v primerjavi s povprečjem EU - nizka, brezdomnih otrok v Sloveniji tudi ne zaznavamo, izstopa pa visoka stopnja stanovanjske prikrajšanosti zaradi slabega stanja stanovanja. Med vsemi gospodinjstvi je bilo v letu 2022 17,8 % takih, ki so živela v neustreznih bivanjskih razmerah (IRRSV 2024).

Zaradi velikega deleža lastniških stanovanj je v Sloveniji stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški razmeroma nizka. Ta je v letu 2022 znašala 4,1 %, kar je precej manj od povprečja EU (8,3 %). S stanovanjskimi stroški so bolj obremenjeni najemniki z najemnino po tržni ceni, a se je tudi pri njih preobremenjenost s stanovanjskimi stroški v zadnjih letih znižala in spustila pod povprečje EU. Najvišja stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški je med osebami v gospodinjstvih z dohodki pod pragom tveganja revščine. Kar 29,6 % oseb iz gospodinjstev z dohodki pod pragom tveganja revščine je leta 2022 živelo v stanovanjih slabe kakovosti, kar je tudi vplivalo na višje stroške za energijo. Delež gospodinjstev, ki si ne morejo zagotoviti primerno ogrevanega stanovanja, je sicer v Sloveniji dolgoletno nižji kot v povprečju EU, se je pa ta delež povečal iz 1,7 % leta 2021 na 2,6 % v letu 2022 (IRRSV 2024).

Vlada Republike Slovenije je v okviru sklenjene koalicijske pogodbe leta 2022 postavila visoke cilje na področju stanovanjske politike. Nekaj teh ciljev je bilo zajetih tudi v Akcijskem načrtu jamstvo za otroke. Dogovorjeno je bilo vzpostavljanje stabilne, predvidljive in razvojno naravnane stanovanjske politike s poudarkom na krepitvi gradnje javnih najemnih stanovanj po celotni državi, s čimer vlada sledi politiki uravnoteženega regionalnega razvoja. V državnem proračunu za leto 2023, 2024 in 2025 je bilo zagotovljenih 25,5 milijona evrov za Stanovanjski sklad Republike Slovenije, prvih 25,5 milijona evrov je bilo v letu 2023 že prenakazanih na Stanovanjski sklad Republike Slovenije. Ta bo sredstva namenil za lastno

gradnjo in za financiranje projektov lokalnih stanovanjskih skladov, občin in neprofitnih stanovanjskih organizacij, v okviru ugodnih dolgoročnih posojil pa se bodo namenjala tudi projektom na občinskih ravneh. Načrtovano je, da se v letu 2026 vzpostavi sistemski vir financiranja, v okviru katerega bo za javno stanovanjsko gradnjo na letni ravni namenjenih 100 milijonov evrov.

Leta 2022 je bil v okviru Načrta za okrevanje in odpornost objavljen javni razpis, v okviru katerega je bilo zagotovljenih 60 milijonov nepovratnih sredstev za gradnjo, nakup, prenovo javnih najemnih stanovanj, ki se bodo oddajala po neprofitni najemnini. Izbranih je bilo 34 projektov, za skupno 1036 dodatnih stanovanj po celotni državi.

Zaradi velikega pomanjkanja javnih najemnih stanovanj je za socialno šibke družine in posameznike za reševanje njihovega stanovanjskega vprašanja vzpostavljen sistem subvencij. Subvencioniranje neprofitnih najemnin krijejo občine, medtem, ko subvencije tržnih najemnin krije država. Finančni izdatki občin, namenjeni kritju neprofitnih subvencij, se z zagotavljanjem novih stanovanj večajo, medtem ko je znesek, potreben za kritje tržnih subvencij, stabilen. Glede na to, da je obstoječi sistem za občine nestimulativen z vidika spodbujanja novih gradenj neprofitnih stanovanj, so se v letu 2023 pričele aktivnosti za izboljšanje Stanovanjskega zakona na tem področju, ki bi s subvencijami najemnin v celoti obremenil državni proračun. V proračunu za leto 2025 je gradnji najemnih stanovanj namenjenih 100 milijonov evrov.

V letu 2023 je bila med ministrstvom, pristojnim za stanovanja, in Geodetskim inštitutom Republike Slovenije, sklenjena tudi pogodba, katere dolgoročni cilj je vzpostavitev evidence javnih najemnih stanovanj v RS, saj se podatek o številu javnih najemnih stanovanj na enem mestu za celotno Republiko Slovenijo še ne vodi.

V letih 2022 in 2023 so se krepile tudi aktivnosti, povezane z bojem proti brezdomstvu. V ta namen je bila vzpostavljena skupina za pripravo strategije boja proti brezdomstvu.

4. INDIKATORJI, CILJI IN SPREMLJANJE

Za merjenje uspešnosti zastavljenih ukrepov smo v sodelovanju z Inštitutom Republike Slovenije za socialno varstvo pripravili indikatorje, ki se navezujejo na ciljne ukrepe iz Priporočil Sveta v okviru izbranih prednostnih področij oz. storitev, opredeljenih specifičnih ukrepov in njihovih ciljev. V drugi fazi priprave indikatorjev smo predlog kazalnikov usklajevali še z nosilci ukrepov, s predstavniki resornih ministrstev. Oblikovanje indikatorjev za spremljanje ukrepov jamstva za otroke v Sloveniji je bil zahteven proces, ki ni še povsem zaključen, saj Akcijski načrt za jamstvo za otroke 2022 – 2030 ni klasičen akcijski načrt, kot jih v Sloveniji poznamo pri drugih strateških dokumentih, saj eksplicitno namreč ne navaja aktivnosti, ampak zgolj ukrepe in cilje. Tudi zaradi tega je predmet obstoječe evalvacije za prvi dve leti usmerjen v celoto izvajanja načrta, kjer se bo celovitejša perspektiva uspešnosti jamstva za otroke oblikovala skozi daljše časovno obdobje. Oblikovani indikatorji izhajajo iz različnih tipov kazalnikov: kazalniki vložkov oz. virov ali sredstev (finančni, človeški, tehnični), ki so potrebni za izvedbo ukrepa, kazalniki izidov in procesov so povezani z aktivnostmi in nazorno prikazujejo napredek pri izvajanju ukrepov, kazalniki rezultatov izražajo takojšnje (kratkoročne) učinke na uporabnike storitev, kazalniki vpliva pa izražajo vplive na doseganje globalnih ali splošnih ciljev in se nanašajo na srednjeročne in dolgoročne posledice/učinke izvedenih ukrepov. Indikatorje smo zapisali pod posameznimi ukrepi v tabeli, namenjeni spremljanju in popisovanju, kjer smo skušali področja, podpodročja, cilje in ukrepe sistematizirati glede na vir podatkov, izvajalca/nosilca ukrepa ter izhodiščno in ciljno vrednost kazalnika. Oblikovani so bili tako, da smo kar najbolj upoštevali specifičnost, merljivost in (časovno) dostopnost.

Glede na to, da se vsi ukrepi v akcijskem načrtu še niso začeli izvajati oziroma so nekateri šele v začetni fazi izvedbe, pričakujemo, da bodo nekateri še predmet sprememb, zato dopolnjenega akcijskega načrta Evropski komisiji še nismo posredovani, so pa že del priloge k Poročilu o izvajanju jamstva za otroke 2022-2023. Četudi imajo nekateri že primerno uporabno vrednost pri spremljanju napredka posameznih ukrepov, bodo imeli za spremljanje (večje) dostopnosti storitev pomembnejšo težo pri naslednjem procesnem poročilu.

Pri spremljanju napredka v dostopnosti storitev, ki jih zajema priporočilo (predšolske vzgoje in varstva, izobraževanja (vključno z dejavnostmi v šolah), šolske prehrane, zdravstvenega varstva, zdrave prehrane in ustrezne nastanitve), je bil pri pripravi poročila uporaben tudi vseevropski okvir za spremljanje jamstva za otroke, ki ga pripravlja Odbor za socialno zaščito (SPC), uporabna so bila tudi gradiva Evropske mreže za analizo socialne politike ter statistike Eurofound, Eurochild, Unicef in Statističnega urada Republike Slovenije.

5. FINANCIRANJE

Ukrepi Akcijskega načrta za jamstvo za otroke 2022-2030 se financirajo iz različnih virov. Največji vir predstavljajo integralna sredstva, ki jih mestoma dopolnjujejo proračuni lokalnih skupnosti ter evropski vidiki sofinanciranja. Glede na sprejete Proračune Republike Slovenije za leta 2022, 2023 in 2024 je ocena deleža evropskih virov sofinanciranja ukrepov, ki se izvajajo v prvih treh letih izvajanja jamstva za otroke v Sloveniji, 12,76 %, predvideva pa se, da se bo ta delež z leti še povečeval predvsem na račun izvajanja Izvedbenega načrta Programa EKP 2021-27. Med evropskimi viri financiranja velja izpostaviti predvsem Evropski socialni sklad, Evropski sklad za regionalni razvoj, Mehanizem za okrevanje in odpornost ter Sklad za evropsko pomoč. Pri nekaterih ukrepih se načrt sredstev ter proračunske postavke še usklajujejo v okviru Izvedbenega načrta Programa EKP 2021-27 in drugih mehanizmov evropskih virov financiranja.

V letu 2023 je znašal okvirni obseg sredstev, namenjen za izvajanje ukrepov, 196.999 mio evrov. Ta znesek vključuje tudi ukrepe, ki neposredno sicer ne naslavlajo konkretnih in ciljno usmerjenih storitev za AROPE otroke, so pa usmerjeni predvsem v preprečevanje medgeneracijskega prenosa revščine in izboljšanje socialne vključenosti družin ter so v akcijskem načrtu opredeljeni kot ukrepi, ki sodijo v podporni okvir politike. Ocenjena finančna vrednost vseh ukrepov v Akcijskem načrtu jamstvo za otroke za leto 2024 znaša 214.8 mio evrov.

Če finance razčlenimo po storitvah, je bilo v letu 2022 za področje večjega vključevanja ranljivih skupin otrok v sistem predšolske vzgoje in varstva namenjenih 46.914.360 evrov, v letu 2023 pa 53.147.509 evrov. Obseg sredstev ne vključuje virov lokalnih skupnosti.

Za dostopnost storitev izobraževanja in šolskih dejavnosti je bilo v 2022 namenjenih najmanj 69.612.492 evrov, v 2023 pa 111.798.227 evrov. Obseg sredstev ne vključuje virov lokalnih skupnosti.

Za dostopnost storitev zdravstvenega varstva je bilo v 2022 namenjenih najmanj 706.104 evrov, v 2023 pa 1.010.751 evrov, vendar je treba dodati, da nekatere najdražje zdravstvene storitve, kot je denimo delovanje Centrov za duševno zdravje (kjer je letni strošek 2023 znašal 7.700.601 EUR), in zdravstvene programe zdravljenja odvisnosti, krije Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, in niso zajeti v izračune. Nadgradnjo storitev za otroke z invalidnostjo financira Evropski sklad za regionalni razvoj v skupnem znesku 5.523.902,76 EUR. Program »COOL Kids« je delno financiran tudi iz Mehanizma za okrevanje in odpornost, in sicer v sklopu projekta Razvoj programov za duševno zdravje otrok, mladostnikov in mlajših odraslih v skupnem znesku 2.500.000 evrov.

V letu 2022 je bilo za ustrezno stanovanje ranljivih družin namenjenih 10.883.333 evrov, v 2023 pa 40.417.122 evrov.

Za storitve, povezane z dostopnostjo zdrave prehrane in aktivnosti ozaveščanja o zdravi prehrani ter obravnavo in zdravljenje težav, povezanih z nezdravo prehrano, je bilo v 2022 namenjenih 6.016.649 evrov, v 2023 pa 6.539.499 evrov, vendar pomemben delež storitev, povezanih z interdisciplinarno obravnavo prekomerno hranjenih otrok in mladostnikov, ki poteka v sklopu bolnišnic in Centrov za krepitev zdravja, krije Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, kar v skupni obseg sredstev v teh storitvah ni zajet.

Podrobneje so finančne posledice posameznih ukrepov predstavljene v prilogi.

6. PRIDOBLENE IZKUŠNJE IN NADALJNI RAZVOJ

V besedilu smo že opozorili na nekatere kategorije otrok, ki kljub tveganju revščine in socialne izključenosti izpadejo iz predvidenih ukrepov oziroma zanje ni mogoče trditi, da jih predvideni ukrepi naslavlajo na ustrezen način.

Slovenija ima eno najnižjih stopenj zgodnjega opuščanja šolanja v Evropi, delež mladih, ki opustijo šolanje, je 4,2 %. Čeprav ni pravne podlage za zbiranje podatkov na podlagi etnične pripadnosti, lokalna opažanja kažejo, da je med **osipniki**, ki ne zaključijo osnovne šole, veliko **romskih otrok**, zato se načrtuje okrepitev spodbujevalnih ukrepov, ki bi romskim učencem olajšali vključevanje v šolanje. Med vsemi ranljivimi skupinami pri romskih otrocih tudi najslabše spremljamo njihovo zdravje, saj se tudi zaradi velikega osipništva med osnovnošolskim izobraževanjem ne udeležujejo sistematičnih zdravniških pregledov.

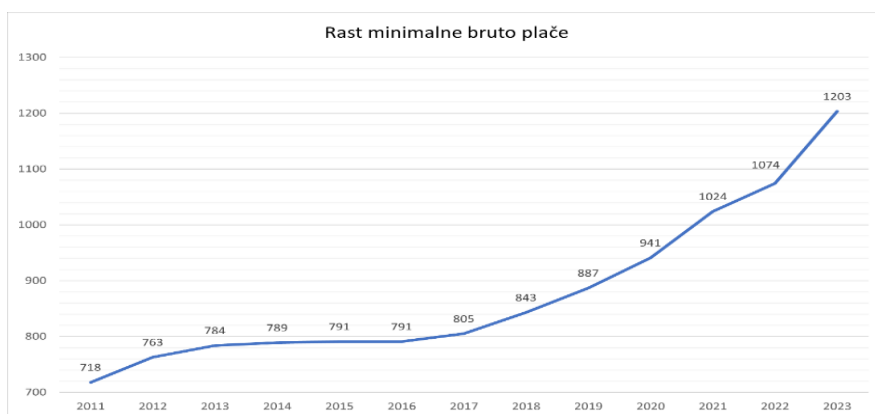
Nezadostna podpora enostarševskim družinam, saj so matere samohranilke za samskimi starejšimi ženskami ena izmed najbolj socialno ogroženih skupin v Sloveniji. Z namenom poiskati systemske rešitve, ki bi celostno izboljšale položaj ranljivih enostarševskih družin smo v letu 2023 naročili izdelavo raziskave o položaju enostarševskih družin v RS in tveganjih, s katerimi se srečujejo v vsakdanjem življenju. V okviru raziskave bodo identificirane tudi zakonske praznine oziroma področja, na katerih bi v Sloveniji potrebovali systemsko nadgradnjo. Raziskava bo zaključena v letu 2025.

Pri otrocih, ki so zaradi neustreznih razmer umaknjeni iz svojih družin, se soočamo s težavami pri nameščanju otrok v krizne centre ter v rejniške družine, saj se v praksi kaže pomanjkanje kapacitet ter pomanjkanje kadra. V praksi je zaznati, da so namestitve v krizne centre za otroke in mlade, ki so sicer predvidene izključno kot kratkotrajne, iz tega razloga

predolge. Ravno tako se kažejo težave pri nameščanju otrok v rejništvo, občasno se namreč pojavljajo težave pri iskanju ustrezne rejniške družine. Težave se odražajo tudi pri namestitvah v prepolne zavode oziroma strokovne centre, kamor so občasno nameščeni otroci, ki morda tja ne sodijo oziroma jim obstoječi strokovni kader v teh institucijah zaradi mnogovrstnih težav ne more ustrezno pomagati. V ta namen smo v letu 2023 naročili raziskavo, ki bo zaključena do konca 2024 z naslovom Otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami, ki bo podrobneje osvetlila problematiko nameščanja otrok v različne institucije in nam pomagala poiskati sistemske rešitve teh težav. Na področju rejniške dejavnosti se od leta 2022 sestaja širša delovna skupina s ciljem nadgradnje in izboljšave obstoječe ureditve rejništva ter priprave predloga sistemskih sprememb na področju izvajanja rejniške dejavnosti v Sloveniji.

Eno od področij socialne izključenosti se nanaša tudi na **digitalno okolje**. V vmesnem času od priprave Nacionalnega akcijskega načrta za jamstvo za otroke je bilo ustanovljeno Ministrstvo za digitalno preobrazbo, ki je 13.000 socialno najšibkejšim otrokom omogočilo brezplačen dostop do računalniške opreme v domačem okolju. Vsekakor gre za pomemben ukrep, ki naslavlja otroke, katerim je namenjeno Priporočilo Sveta (EU) o vzpostavitvi evropskega jamstva za otroke. Pomembno vprašanje je, koliko otrok zaradi materialne prikrajšanosti nima dostopa do digitalnega okolja bodisi zaradi nerazpoložljivega omrežja, računalniške opreme ali pa zaradi nezmožnosti vzdrževanja računalniške opreme.

V Sloveniji ne zbiramo podatkov o etnični pripadnosti, hkrati pa podatki kažejo, da socialno izključenost ali revščino pogosteje tvegajo **otroci, katerih eden ali oba starša nista bila rojena v Sloveniji**. Gre za družine, ki tudi v primerih, ko starši so zaposleni, prejemajo za svoje delo prenizko plačilo, ki jih ne obvaruje revščine. Tu ne more biti ukrepa, ki bi bil usmerjen neposredno na otroke. V Sloveniji smo v zadnjem obdobju znatno zvišali višino minimalne plače, letos znaša 1253 evra. Vsekakor pa za izenačevanje možnosti priseljenskih otrok to ne zadostuje, zato bomo nadaljevali z ukrepi. Marca letos je Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti objavilo razpis za sofinanciranje projektov socialne aktivacije+, ki bodo izboljšali socialno vključenost in zaposlitvene možnosti ranljivih skupin, kamor sodijo tudi priseljenci, zlasti pa priseljenke.



Merjenje učinkovitosti in posledic ukrepov, zlasti tistih, ki niso monetarni, ki so preventivni ali pa namenjeni celotni družini, ne le otroku, predstavlja izziv. Potrebe ranljivih skupin je treba raziskovati tako kvantitativno kot s kvalitativnimi metodami, ki dajo boljši vpogled v dejanske situacije in težave, s katerimi se soočajo revni in socialno izključeni otroci.

Za delo z otroki v stiskah, tveganih družinskih situacijah in z otroki z najrazličnejšimi potrebami potrebujemo ustrezen kader. Ves čas moramo zagotavljati zadostno število strokovnjakov, ki morajo biti ustrezno izobraženi in nagrajeni, da preprečimo odliv kadra. V Sloveniji se s tem izzivom srečujemo praktično na vseh področjih, ki jih Priporočilo Sveta (EU) o vzpostavitvi evropskega jamstva za otroke naslavlja. Odražajo trenutne razmere na trgu dela.

7. ZAKLJUČKI

Slovenija je bila vedno zavezana k boju proti revščini in socialni izključenosti otrok, kar je razvidno iz statističnih podatkov, saj odraščajo slovenski otroci v primerjavi z drugimi državami v relativno ugodnih razmerah. Kljub temu pa je 41.000 otrok revnih oziroma socialno izključenih.

Začetke izvajanja jamstva za otroke, v slovenskem primeru tudi sklepni del priprav nacionalnega akcijskega programa, zaznamujejo štiri okoliščine. Najprej smo se leta 2022 soočili z energetsko krizo in draginjo, ki sta povzročili poslabšanje položaja otrok, ki tvegajo revščino in socialno izključenost, vključno z njihovimi družinami. Poleg tega so Slovenijo zadele obsežne poplave. Vse te okoliščine so zahtevale hiter in učinkovit odziv države, da ne pride do drastičnega poslabšanja materialnega položaja prebivalstva. Dejstvo je, da krize postajajo stalnica, zato je hitro odzivanje ključno, učinkovitost odzivov pa je merljiva z zamikom.

Četrto okoliščino začetka izvajanja jamstva za otroke predstavlja zamik izvajanja novega

programskega obdobja evropske kohezijske politike, kar je, kot je razvidno iz poročila, prineslo zamik pri izvajanju precejšnjega dela ukrepov, zlasti preventivnih in tistih, ki v slovenskem primeru zajamejo starše in družine otrok, ki živijo v revščini in socialni izključenosti. Določene aktivnosti so se začele izvajati letos, nekatere pa se bodo zaradi zamika začele izvajati celo prihodnje leto.

Prav je, da je treba v skladu s Priporočilom Sveta (EU) o vzpostavitvi evropskega jamstva za otroke za izvajanje nameniti sredstva. Dobrodošlo pa bi bilo, da bi Evropska komisija namenila sredstva konkretno za ukrepe jamstva za otroke. Menimo, da bi to še povečalo dostopnost storitev posebej za ranljive skupine, saj so proračunski viri v glavnini namenjeni splošni populaciji otrok. Hkrati bi razpolaganje s sredstvi lahko okrepilo pristojnosti koordinatorjev jamstva za otroke in tistih, ki so za ukrepe jamstva za otroke zadolženi na pristojnih resorjih. Za učinkovito izvedbo bi morali biti imenovani tudi koordinatorji za jamstvo za otroke na ministrstvih, pristojnih za vzgojo in izobraževanje, zdravje in stanovanje. Izkušnja s pripravo akcijskega načrta in s poročanjem o izvajanju je pokazala, da bi bilo medsektorsko sodelovanje boljše, če bi imeli resorji, ki so pristojni za določena področja, imenovano osebo, ki bi uskladila ukrepe že znotraj svojih pristojnosti.

Ker zahteva usklajevanje ukrepov in poročanje o izvedbi veliko aktivnosti, kar sodelujoče delovno obremeni, bi bilo smiselno spremljati izvajanje jamstva za otroke na tri leta.

8. VIRI

- § 11 (E) OF THE ECG RECOMMENDATION.
- REFLECT ON THE OBSERVATIONS SENT BY THE COMMISSION ON THE NATIONAL ACTION PLANS.
- THE EU MONITORING FRAMEWORK FOR ECG, COVERING ALL MEMBER STATES AS WELL AS ACCESS TO ALL THE KEY ECG SERVICES, WHICH IS CURRENTLY DISCUSSED IN THE INDICATORS SUB-GROUP OF SOCIAL PROTECTION COMMITTEE AND WILL BE FINALISED BY END OF 2023.
- EUROPEAN SOCIAL POLICY ANALYSIS NETWORK ON THE ACCESS FOR CHILDREN IN NEED TO THE KEY SERVICES COVERED BY THE ECG.
- UNICEF,
- EUROFOUND,
- EUROCHILD
- INCHLEY, J. ET AL. (2016) GROWING UP UNEQUAL: GENDER AND SOCIOECONOMIC DIFFERENCES IN YOUNG PEOPLE'S HEALTH AND WELL-BEING. HEALTH BEHAVIOUR IN SCHOOL-AGED CHILDREN (HBSC) STUDY: INTERNATIONAL REPORT FROM THE 2013/2014 SURVEY. DOCUMENTATION. WORLD HEALTH ORGANIZATION REGIONAL OFFICE FOR EUROPE, COPENHAGEN, DENMARK.
- STATISTIČNI URAD REPUBLIKE SLOVENIJE (SURS).

- Stropnik, N., Prevolnik Rupel, V.: Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee European Commission, Brussels, 2024.
- Trbanc, M., Istenič, A., Dremelj, P., Marušič, Ž., Narat, T.: Socialni položaj v Sloveniji 2022 – 2023, končno poročilo. Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo, Ljubljana, 2024. Dostopno prek: https://irssv.si/wp-content/uploads/2024/04/Koncno-porocilo-Socialni-polozej-2022-2023_V2.pdf (pridobljeno 12. julija 2024).
- NIJZ, Nacionalni inštitut za javno zdravje, Ljubljana, 2016a. Dostopno prek: https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/za_bolise_zdravje_in_zmanjsanje_neenakosti_v_zdravju_otrok_in_mladostnikov_-_ocena_potreb.pdf (pridobljeno 6. avgusta 2024).
- NIJZ, Nacionalni inštitut za javno zdravje, Ljubljana: Preventivni program za otroke in mladostnike –prepoznavna in obravnava čezmerne hranjenosti in debelosti, Nacionalni inštitut za javno zdravje, Ljubljana, 2016b. Dostopno prek: https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/07/preventivni_program_om_prepoznava_in_obravnavna_cezmerne_prehranjenosti_in_debelosti.pdf (pridobljeno 24. junija 2024).